

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ШАРҚШУНОСЛИК УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.03/30.12.2019.Fil/Tar.21.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ШАРҚШУНОСЛИК УНИВЕРСИТЕТИ

АБДУЛЛАЕВА ДИЛАФРУЗ СУРАТИЛЛАЕВНА

ЗАМОНАВИЙ АРАБ ВА ЎЗБЕК ҲИКОЯЛАРИДА
БАДИИЙ ПСИХОЛОГИЗМ

(Ғада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой кизи ҳикоялари мисолида)

10.00.06 – Қиёсий адабиётшунослик, чоғиштирма тилшунослик ва таржимашунослик

Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ

Тошкент – 2022

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
автореферати мундарижаси**

**Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)
по филологическим наукам**

**Contents of dissertation abstract of doctor of Philological philosophy (PhD)
on Philological sciences**

Абдуллаева Дилафруз Суратиллаевна
Замонавий араб ва ўзбек ҳикояларида бадиий психологизм
Гада ас-Самман ва Зулфия Куролбой қизи ҳикоялари мисолида)..... 3

Abdullaeva Dilafruz Suratillaevna
Artistic psychologism in modern arabic and uzbek stories (On the
examples of the stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kurolbay
qizi) 25

Абдуллаева Дилафруз Суратиллаевна
Художественный психологизм в современных арабских и
узбекских рассказах (на примере рассказов Гада ас-Самман и
Зульфия Куролбой кизи) 23

Эълон қилинган ишлар рўйхати
Список опубликованных работ
List of published works 49

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ШАРҚШУНОСЛИК УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.03/30.12.2019.Fil/Tar.21.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ШАРҚШУНОСЛИК УНИВЕРСИТЕТИ

АБДУЛЛАЕВА ДИЛАФРУЗ СУРАТИЛЛАЕВНА

Замонавий араб ва ўзбек ҳикояларида бадиий психологизм
(Ғада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ҳикоялари мисолида)

10.00.06 – Қиёсий адабиётшунослик, чоғиштира тилшунослик ва таржимашунослик

Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ

Тошкент – 2022

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида B2020.2.PhD/Fil1297 рақам билан рўйхатга олинган.

Докторлик диссертацияси Тошкент давлат шарқшунослик университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз рус (резюме)) Илмий кенгашнинг веб саҳифасида (www.tsuos.uz) ва «ZiyoNet» Ахборот-таълим порталида (www.ziyounet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар: **Маннонов Абдурахим Муталович**
филология фанлари доктори, профессор

Расмий оппонентлар: **Халлиева Гулноз Искадаровна**
филология фанлари доктори, профессор

Муталова Гулнора Саттаровна
филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD),
доцент

Етакчи ташкилот: **ЎзР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти**

Диссертация ҳимояси Тошкент давлат шарқшунослик университети ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.03/30.12.2019.Fil/Tar.21.01 рақамли Илмий кенгашнинг «___»_____ 2022 йил соат _____ даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 100060, Тошкент, Шаҳрисабз кўчаси, 16-уй. Тел: (99871) 233-45-21; факс: (99871) 233-52-24; e-mail: info@tsuos.uz).

Диссертация билан Тошкент давлат шарқшунослик университетининг Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (_____ рақами билан рўйхатга олинган). Манзил: 100060, Тошкент, Шаҳрисабз кўчаси, 16-уй. Тел: (99871) 233-45-21.

Диссертация автореферати 2022 йил «___» _____ куни тарқатилди.

(2022 йил «___» _____ даги _____ рақамли реестр баённомаси).

Қ.Ш. Омонов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш раиси в.б., филол.ф.д., профессор

Р.А. Алимухамедов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш котиби, филол.ф.д., доцент

Б.Тўхлиев

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш қошидаги илмий семинар раиси, филол.ф.д., профессор

КИРИШ (Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳон адабиётшунослиги бугунги глобаллашув жараёнидаги барча соҳалар каби шиддат билан ривожланиб бормоқда. Маълумки, ҳар бир миллат адабиёти ўзининг тараққиёт босқичига эга. Шунингдек, ҳар бир мамлакат адабиётини тараққиёти босқичларини ўрганар эканмиз, унда бошқа қардош ёки нисбатан узоқ мамлакатлар адабиёти таъсири ва ўхшаш кўринишларини ҳар бир босқичларда муайян даражада кузатишимиз мумкин. Ўзбек адабиётининг араб тилидаги адабиёт билан алоқалари узоқ ўтмишга бориб тақалади ва бу адабий алоқалар бугунги кунга қадар давом этиб келмоқда. Араб адабиётининг дунёга машҳур “Минг бир кеча” асари билан аждодлармиз қадим замонлардан таниш бўлса, илк ўрта асрлар ва ўрта асрларда яшаб, илмий ва адабий ижодининг асосий қисмини араб тилида насрий ва назмий жанрларда ёзган буюк ўзбек мутафаккирлари ва қомусий олимларнинг ижод маҳсуллари араб адабиётининг ва адабий жанрларининг ривожига ўзининг салмоқли ҳиссасини қўшган. Шунингдек, иккала миллат адабиётига ўз таъсирини ўтказган Ислом маданияти, диний урф-одатлар, Шарқ фалсафаси, ҳаёт тарзи ва анъаналари, Европа модернистларининг асарлари ва ғоялари – адабий асарлар муштараклигида намоён бўлади. Мазкур муштаракликлар замонавий араб ва ўзбек адабиётидаги муштарак мавзулар, ўхшаш сюжет ва образлар, адабий услубдаги ҳамнафаслик – икки миллат адабиётини қиёсий-типологик ҳамда қиёсий-тарихий ўрганишни тақозо қилади.

Дунё адабиётшунослигида қарийб икки асрдан бери бадиий психологизм ва психологик таҳлил масаласи кун тартибидаги долзарб масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Гуманистик ғоялар ва экзистенциализм фалсафаси етакчилик қилаётган бадиий асарларда инсон ва унинг ҳаёти, шахси ва унинг қадри, ўзликни англаш ва ҳурфикрлилик ҳамда, энг асосийси, қаҳрамон руҳияти ва ботиний олами асосий планга чиқди. Замонавий адабий жараёнларда инсон меҳнати улуғланган социал реализм методида ёзилган, асар персонажлари ҳамда уларни қуршаб турган муҳит алоқаларини тасвирлайдиган асарлар ўз долзарблигини йўқотиб, қаҳрамон тафаккури бор жилоси билан тасвирланган, образ ва унинг ички оламидаги мураккаб муносабатлар ўз ифодасини топган психологик асарларга эҳтиёж кўпайди.

XX аср охири XXI аср бошида араб ва ўзбек ҳикоянавислигида ҳам бадиий психологизм, хусусан психологик ҳикоя ўз ривожланиш жараёнида бошқа жанрларга нисбатан етакчилик қилиб келмоқда. Авваламбор, бундай психологик ҳикояларда бугунги кун жамиятининг муаммолари ва унда инсон тақдирининг мураккаб кўринишларини ўта таъсирчан тарзда тасвирланган бўлса, иккинчидан, мазкур ҳикоялар орқали замондош жамиятларга хос муаммолар, иллатлар инсон руҳиятига, руҳияти орқали эса, унинг тақдирига қандай таъсир кўрсатаётганлиги психологик тасвир воситалари ҳамда психологик таҳлил орқали муаллифлар томонидан моҳирона очиб берилган.

Ушбу диссертацияда замонавий араб ва ўзбек психологик ҳикояларининг қиёсий тадқиқи учун Сурия-Ливан адибаси Ғада ас-Самман ҳамда ўзбек

адибаси Зулфия Қуролбой қизининг ҳикоялари танланганлиги бежиз эмас. Сабаби, бу икки ёзувчи бир даврда яшаб ижод қилиб, ўзаро алоқаси бўлмасда, уларнинг ижоди ва услубида ўзаро муштарақликлар кўп кузатилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги, 2020 йил 16 апрелдаги ПҚ-4680-сон “Шарқшунослик соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва илмий салоҳиятини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорлари, 2017 йил 12 январдаги “Китоб маҳсулотларини чоп этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини янада ошириш ҳамда тарғибот қилиш бўйича Комиссия тузиш тўғрисида”ги фармойиши ҳамда мазкур фаолиятга тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига боғлиқлиги. Диссертация тадқиқоти Ўзбекистон Республикаси фан ва технологияларни ривожлантиришнинг I. “Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари” устувор йўналиши доирасида бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. XX аср охири ХХI аср бошида араб ва ўзбек ҳикоянавислиги, шунингдек бадиий психологизм масаласи хусусида алоҳида-алоҳида мамлакатлар доирасида қатор илмий тадқиқотлар мавжуд. Хусусан, замонавий араб адабиётига оид илмий тадқиқот ишларининг салмоқли қисми рус арабшунос олимлари томонидан амалга оширилган.

Собиқ иттифоқ олимларидан В.Кирпиченко, В.Сафронов, С.Прожогина, Э.Али-Заде, Б.Чуков ва бошқа тадқиқотчиларнинг Миср, Мағриб, Ироқ мамлакатларидаги замонавий адабий жараёнлар ривожланишининг динамикаси, “эски” ва “янги” тушунчалар ўртасидаги узлуксиз кураш, эстетик қарашларнинг тез ўзгарувчанлиги, чет эл адабиётлари билан алоқаларнинг доимий кенгайиб бориши ва айни пайтда, миллий ўзлигини сақлаб қолишга бўлган интилишлари каби масалаларга оид назарий ва амалий натижалар умумараб адабиётини ўрганишда катта аҳамият касб этади¹. Хусусан, рус олимаси Н.Шуйская томонидан Сурия-Ливан адибаси Гада ас-Самман ижоди монографик тарзда ўрганилган бўлиб, олима томонидан ёзувчининг 60-90-йиллар оралиғида ёзилган ҳикоялари тадқиқотга жалб этилган². У ўзининг тадқиқотида Гада ас-Самман кичик насрий асарларининг бадиияти, ғоявий-мавзу кўлами ва шаклий тузилиши масалаларига асосий эътиборни қаратиб, адиба ҳикояларида кўтарилган ижтимоий-сиёсий муаммолар, аёл ва жамият

1 Муҳиддинова Д.З. Жўрж Салим ҳикояларида бадиий тафаккур эволюцияси. Филол. фил. номз. диссер.– Т., 2008. Б 5.

2 Шуйская Н. Новеллистика Гаде ас-Самман (60-90 гг). Автореферат дисс. ... канд. филол. наук. – М. 2011; ўша муаллиф: Шуйская Н. Героини Гаде ас-Самман бросают вызов. //Азии и Африка сегодня. 2007, №7; ўша муаллиф: Шуйская Н. “Поэтесса рассказа” из Сирии. //Азия и Африка сегодня, 2005 г., №2

масалалари, араб мамлакатларидаги ички қарама-қаршиликлар ва уруш хроникасини талқинини бадий таҳлил қилиб, ўз хулосаларини берган. Аммо Н. Шуйскаянинг бизга маълум тадқиқотида адиба Гада ас-Самманнинг ижодида бадий психологизм масаласи, хусусан психологик ва магик реализм унсурлари алоҳида тадқиқот мавзуси даражасида ўрганилмаган.

Араб адабиётида ҳикоя жанрининг тараққиёти ва бадий-эстетик хусусиятларини ўрганилишида ўзбек шарқшунос олимларининг ўрни ва салмоғи алоҳидадир. Замонавий Сурия ҳикоянавислиги бўйича биринчи бўлиб тадқиқот олиб борган шарқшунос ўзбек олимаси М. Акбарованинг³ номзодлик диссертацияси ҳамда қатор илмий тадқиқотларида Сурияда ҳикоя жанрининг шаклланиши, ривожланиши ҳамда Сурия ёзувчилар уюшмаси (1951-1958 йй.) фаолиятига бағишланган. Р. Ходжаева⁴ томонидан Миср адабиётининг йирик вакили Абдурахмон Ал-Хамиси ижоди мисолида замонавий араб адабиётида наср ва драматургия масалалари тадқиқ этилиб, араб адабиётидаги эпик ва драматик жанрларнинг хусусиятлари ва тадрижи борасида хулосалар берилган. Шунингдек, Р. Ходжаеванинг “Янги давр араб адабиёти тарихи”⁵ ўқув қўлланмасида ўзбек тилида илк бор XIX аср охири XX аср бошларида Суриядаги маърифатпарварлик ҳаракатининг ўзига хос хусусиятлари, илғор маърифатпарварларнинг фаолияти, уларнинг ижодлари юзасидан назарий-илмий хулосалар берилган. Д. Мухиддинова ўзининг илмий изланишларида⁶ янгиликлар жараёнида ҳикоянависликда мазмуний ўзгаришлар юзасидан назарий-илмий ва амалий хулосалар берилган. Бу босқичда қахрамон руҳий кечинмаларини ёрқин акс эттириш, муаллиф нутқида диалог, монологларнинг қўлланилиши, сюжет қурилишида хилма-хиллик, композицион унсурларнинг такомиллашуви каби хусусиятлар мукамаллашгани, жумладан, ҳикоянависликда психологизм ҳамда психологик таҳлил борасида инсон «мен»ининг иккига бўлиниши, инсон руҳияти ва унинг туб моҳияти, инсоннинг руҳан парчаланиши, унинг сирли дунёсини акс эттиришга интилишлар кучайганини алоҳида таъкидлайди. Шунингдек, диссертацияда бу мавзуларни ёритишда инсоннинг жамиятдан, ҳаётдан “бегоналашув”, “ёлғизланиш” ҳолати ва унинг сабаб-оқибатлари экзистенциализм фалсафаси нуқтаи назаридан асослаб берилган. Олиманинг диссертация ишида келтирилган мазкур фикрлар ва психологизм бўйича кўтарилган масалалар бизнинг тадқиқотимизда қўйилган вазифаларни ўрганишда ва методологик ёндашувимизда ёрдам

---

3 Акбарова М. Х. Лига сирийских писателей и ее место в развитии современной сирийской новеллистики. Дис. ... канд. филол. наук. –М. 1965; Пути развития современной сирийской литературы. // Сб. науч. тр. ТашГУ: Арабская литература (средневековье и современность). –Ташкент, 1982. - № 697. –С.104-118; Литература Сирии в социокультурном контексте. //Журнал вопросы филологии. –Москва: РАН, 2003. - № 2 (14), –С.124-126; Литература Сирии в социокультурном контексте. //Журнал вопросы филологии. –Москва: РАН, 2003. - № 2 (14), –С.124-126; Современные течения в арабской литературе (II пол. XX в.). // ТошДШИ Илмий ишлар тўплами: Шарқ филологиясининг тугун ва ечимлари. –Тошкент, 2005. –Б.153-160.

4 Ходжаева Р.У. Художественная проза и драматургия Абд ар-Рахмана ал-Хамиси.– Т.: Фан. 1975.

5 Хўжаева Р. У. Янги давр араб адабиёти. Ўқув қўлланма. 1-қисм. –Т.: ТошДШИ, 2004.

6 Мухиддинова Д.З. Жўрж Салим ҳикояларида бадий тафаккур эволюцияси. – Т. Фил. фан. ном..... диссертацияси. –Т., 2008.; Мухиддинова Д.З. XX аср араб янги ҳикоячилигининг шаклланиши ва ривожланиши. Т. Фил.фан.док... диссертацияси. 2017.

бериши шубҳасиз. Шарқшунос олима Ш.Аҳмедова⁷ томонидан олиб борилган тадқиқотларда замонавий Кувайт ҳикоянавислигининг ривожланиш тамойилларини адибалар Лайло ал-Усмон ва Сурайё Бақсамий ижоди мисолида ўрганилган. Ш.Аҳмедова ўз тадқиқот ишида “адибалар ижодида ўз-ўзини англаш ҳамда онг ости сирларига кириб боришга йўналтирилган психологик ҳикоя янада ривожланган” лиги борасида назарий-илмий хулосаларни берган.

Ғада ас-Самман ижоди, хусусан ҳикоянавислиги араб олимларининг ҳам тадқиқотларидан ўрин топган, масалан адабиётшунос олим Нужуд Фарис Ҳасан ал-Хатиб⁸ Ғада ас-Самманнинг гендер тенглик борасидаги қарашларини – мазкур йўналиш ва феминистик қарашларнинг асосчиларидан бири ҳамда пешқадам вакили бўлмиш – инглиз модернист ёзувчиси Виржиния Вульф билан қиёслади. Олим ўз тадқиқоти доирасида икки феминист адиба ижодидан алоҳида ўрин олган никоҳ ва оила қуриш мавзусини Ғада ас-Самманнинг “Имконсиз роман: Дамашқ мозаикаси” ҳамда Виржиния Вульфнинг “Ёруғ уй сари” романлари мисолида қиёсий таҳлил қилади. Яна бир араб олими Мона Фаяд эса Ғада ас-Самманнинг “Байрут даҳшатлари” ва Мисрлик адиба Навала эс-Саадавнинг “Ноль мақомдаги аёл”⁹ романларини қиёсий тадқиқ этиб, адибалар насрида психологик реализм тамойилларини очиб беришга ҳаракат қилган.

Суриялик ёзувчи Абдул Латиф Арнаут¹⁰ томонидан эса адибанинг “Квадрат ой (Ажойиботлар ҳақида ҳикоялар)” номли ҳикоялар тўплами асосида Ғада ас-Самман новеллистикасида араб мухожир адабиётнинг ўзига хос хусусиятлари, ривожланиш тамойиллари ва такомилли ҳамда Ғада ас-Самман насри мисолида психологик ва магик реализм методи тадқиқ этилган. Яна бир Суриялик адабиётшунос олим, Марушейх Муҳаммад Салех¹¹ ўзининг “60-80 йиллар Сурия ҳикоянавислари талқинида шахс ва жамият масаласи” мавзусидаги номзодлик диссертациясининг 3-бобини Ғада ас-Самманнинг 60-йилларда ёзилган ҳикоялари таҳлилига бағишлаб, “Ғада ас-Самман ҳикояларида араб аёли ва замонавий дунё” деб номлайди. Мазкур бобда ёзувчининг аёл образларини яратиш маҳорати очиб бериш билан бирга, унинг асарларида алоҳида аҳамият касб этувчи ижтимоий ва сиёсий масалаларга ҳам алоҳида тўхталиб ўтади. АҚШлик арабшунос олима Полин Хомси Винсон ҳам Ғада ас-Самман ижодини ўрганиб, уни барча ижтимоий қатламлар муаммосини тасвирлай олган ёзувчи¹² дея эътироф этади.

Эрон арабшунослари Ғада ас-Самман ижодида насрни эмас, балки назмни

⁷ Аҳмедова Ш. И. Замонавий Кувайт ҳикоянавислиги тараққиётида адибалар Лайло ал-Усмон ва Сурайё ал-Бақсамий ижодининг ўрни. Фил.фан. ном..... диссертацияси. – Т., 2010.

⁸ El-Khatib N. The Theme of Marriage in Virginia Woolf and Ghada Al-Samman : A Comparative Study of Two Novels. Yarmouk University, Irbid. 1999.

⁹ <https://www.aljadid.com/content/woman-point-zero-bid-survival-review-ghada-sammans-beirut-nightmares> (Mona Fayad. "Woman at Point Zero": A Bid for Survival, a Review of Ghada Samman's 'Beirut Nightmares'. Al Jadid, Vol. 4, No. 23 (Spring 1998)

¹⁰ <https://www.nizwa.com/غادة-السمان-و-القمر-المربع/>

¹¹ Марушейх Муҳаммад Салех. «Личность и общество» в трактовке сирийских новеллистов 60-80 –х годов». Дис. ... канд. филол. наук. – Т. 1993. – 163 с.

¹² <https://www.aljadid.com/content/ghada-samman-writer-many-layers> (Pauline Homsy Vinson. Ghada Samman: A Writer of Many Layers. Al Jadid Magazine, Vol. 8, no. 39 (Spring 2002).

устун қўйганлар. Эронлик адабиётшунослардан Меҳрали Язданпаноҳ Гада ас-Самман ва Симин Беҳбахани шеъриятида лирика¹³, Зайнаб Хатири эса Гада ас-Самман ва Жале Исфохони шеъриятида семантик аномалияларни қиёсий тадқиққа¹⁴ тортганлар.

Маълумки, охириги йилларда ўзбек адабиётида, хусусан насрий асарларда бадиий психологизм ва психологик таҳлил кучайганини кузатмоқдамиз. Булар орасида Зулфия Қуролбой кизи ижоди алоҳида диққатга сазовор, лекин адибанинг ижоди бугунги кунга қадар монографик тарзда тадқиқ этилмаган бўлса-да, умуман, ўзбек адабиётшунослигида психологик жанрда ёзилган насрий ва лирик асарларни тадқиқ этиш бўйича қатор ишлар мавжуд. Жумладан, А.Расулов, Н.Шодиев, Н.Йўлдошев, Х.Умуровнинг, А.Холмуродов, С.Комилова, П.Кенжаева, М.Бобохонов, М.Шералиева, Ю.Эшматова, Ш.Ботирова ўз диссертацияларида бадиий психологизм ва психологик таҳлил масалаларини турли аспектларини тадқиқ этган бўлсалар, М.Киличева, Н.Қобилова диссертацияларида бадиий психологизм ва руҳият мавзуларида қиёсий тадқиқот олиб борганлар¹⁵.

Бироқ бугунги кунга қадар ўзбек шарқшунослигида замонавий араб ва ўзбек адабиётининг қиёсий тадқиқи, насрий асарларда, хусусан, ҳикоянависликда бадиий психологизм масалалари қиёсий адабиётшунослик нуқтаи назаридан махсус илмий тадқиқот ишларига жалб этилмаган. Сурия-Ливан адибаси Гада ас-Самман ва ўзбек адибаси Зулфия Қуролбой кизи ижодиёти эса, умуман, бирон-бир монографик тадқиқот объекти бўлмаган ҳамда икки адиба ижоди қиёсланмаган.

Тадқиқотнинг диссертация бажарилган олий таълим ёки илмий-тадқиқот муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Диссертация мавзуси Тошкент давлат шарқшунослик университетининг “Шарқ мамлакатлари адабиётшунослиги ва қиёсий адабиётшунослик” мавзусида олиб борилаётган илмий-тадқиқот ишлари режасининг таркибий қисми ҳисобланади.

Тадқиқотнинг мақсади кичик эпик жанрларда икки муаллиф ижодида бадиий психологизм ҳамда психологик таҳлил, талқин, тасвир воситаларининг

¹³ http://clq.iranjournals.ir/article_629909.html?lang=en (Comparative study of Ghada al-Samman and Simin Behbahani's lyric poems)

¹⁴ http://clq.iranjournals.ir/article_679121.html?lang=en (A Comparative Study of Semantic Abnormality in the Poems of Zhaleh Esfahani and Ghada Al-Samman)

¹⁵ Шодиев Н. А. Қаҳҳорнинг психологик таҳлил маҳорати: Филол. фан. номз... дисс. автореф. – Т., 1973; Юлдашев Н. Проблемы психологического анализа в узбекской прозе (Внутренний монолог в романах А.Кадыри, Айбека, А.Каххара, А.Якубова): Автореф. дисс... канд. филол. наук. – М., 1982; Умуров Х.И. Проблема психологизма и узбекский роман: дисс. на соиск. учен. степ. д-ра филол. наук. – Ташкент; ўша муаллиф: Ўзбек романчилигида бадиий психологизм. – Т.: Ўқитувчи, 1982; ўша муаллиф: Бадиий психологизм ва ҳозирги ўзбек романчилиги. – Т.: Фан, 1983; ўша муаллиф: Бадиий ижод асослари. – Т.: Ўзбекистон, 2001; Холмуродов А. Одил Ёқубов романларида психологизм: Филол. фан. номз... дисс. автореф. – Т., 1991; Кенжаева П. Истиклол даври ўзбек насрида қаҳрамон руҳиятини тасвирлаш тамойиллари. (Э.Аъзам, Х.Дўстмуҳаммад, С.Вафо ҳикоялари мисолида). – Т.: ТДШУ, 2020; Ю.Эшматова. Истиклол даври ўзбек кинематографиясида аёл руҳиятининг бадиий талқини. Филол. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. автореф. – Тошкент, 2020; Киличева М. Инглиз ва ўзбек адабиётида психологик ҳолатлар талқинида адабий таъсир муаммоси (ёлғизлик мотиви мисолида). Филол. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. автореф. – Бухоро, 2020; Н.Қобилова. Жек Лондон ва Абдулла Қаҳҳор ижодида бадиий психологизм. Филол. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. автореф. – Бухоро, 2020;

ифодаланиши, Шарқ жамияти ва бу муҳитнинг аёл руҳиятига таъсирини тасвирлаш маҳорати, шарқона миллий ва диний мотивларнинг ўрни, услубдаги поэтик муштаракликлар ва ўзига хосликлар каби масалаларни араб адибаси Гада ас-Самман ва ўзбек адабаси Зулфия Қуролбой қизи ҳикоялари орқали очиб беришдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари қуйидагилардан иборат:

Гада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизининг ҳикояларида бадиий психологизм ҳамда психологик тасвир воситаларини қўллаш билан боғлиқ бадиий ва композицион хусусиятларни аниқлаш;

тадқиқ этилаётган материаллар асосида бадиий психологизмни акс эттиришдаги услубий муштараклик ва ўзига хосликларни далиллаш;

икки муаллифнинг инсон руҳиятини бадиий гавдалантиришда ички нутқ ва унинг турлари, психологик портрет ҳамда нутқий характеристиканинг психологик таҳлил воситаси сифатида ёритилишини очиб бериш;

таҳлилга тортилган ҳикоялар асосида образ яратиш ва унинг характерини очиб беришда бадиий психологизмдан фойланишини асослаш;

адибалар ижодида аёл образини уч йўналишда бадиий таҳлил қилиш орқали, “Она” мавқеининг аёл тақдиридаги ўрни, “социум аёл” тушунчаси ҳамда Шарқ жамияти, миллий-оилавий қадриятлар ва унинг аёл руҳиятига таъсири каби масалаларни тадқиқ этиш.

Тадқиқотнинг объекти сифатида бир даврда яшаб ижод қилаётган икки муаллиф – араб адибаси Гада ас-Самманнинг “Сенинг кўзларинг –менинг тақдирим” («عيناك قدرى» “Айнаак қадри”), “Ғариблар туни” («ليل العرباء») – “Лайлул Ғурабаа”), “Эски бандаргоҳлар билан хайрлашув” («رحيل المرافى القديمة») – “Ар-раҳилул марафилл қадима”) ва “Квадрат ой” («القمر المربع») – “Ал-қамарул мураббаъ”) номли ҳикоялар тўпламлари ҳамда ўзбек адибаси Зулфия Қуролбой қизининг “Қадимий кўшиқ” ва “Ўлим ҳеч нарса эмас” номли ҳикоялар тўпламлари ҳамда матбуот ва интернет нашрларида эълон қилинган психологик ҳикоялари саралаб олинган.

Тадқиқотнинг предмети Гада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ҳикояларининг услубий ва бадиий жиҳатдан қиёсий тадқиқи мисолида замонавий араб ва ўзбек ҳикоянавислигида бадиий психологизм масаласини ўрганиш ташкил қилади.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқот мавзусини ёритишда қиёсий-тарихий, қиёсий-типологик, биографик, руҳий таҳлил методларидан фойдаланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

замонавий араб ва ўзбек ҳикоянавислигида бадиий психологизмнинг такомилли ва тадрижи масаласи араб адибаси Гада ас-Самман ва ўзбек адибаси Зулфия Қуролбой қизи психологик ҳикоялари асосида очиб берилган;

образ характерини ифодалаш, инсон руҳияти, унинг ички олами тасвирида Гада ас-Самман ҳамда Зулфия Қуролбой қизининг ҳикояларида ички нутқ ва унинг турлари, психологик портрет, нутқий характеристика, галлюцинация, матндаги услуб, пауза воситаси, шахс “мен”ининг иккига бўлиниши каби психологик таҳлил воситаларининг услубий принциплари

аниқланган;

Ғада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ҳикояларида бадиий психологизм, муаллиф ҳамда Шарқ руҳиятининг ўзаро боғлиқлиги, қаҳрамон характери, ички дунё, ботиний ҳаёт категорияларини психологик талқин қилишда ёлғизлик, инсон қадри, бахтсиз муҳаббат каби мотивларро ўхшашликлар мавжудлиги асосланган;

икки муаллиф ҳикояларида миллий-оилавий қадриятлар, аёл ва замон, аёл ва жамият каби муаммоларининг психологик воқеланиши ҳамда унинг тасвирланишида муаллифларнинг аёллар образини яратиш, унинг руҳиятини очиқ беришдаги маҳорати далилланган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат: Ғада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизининг бир-бирига алоқадор бўлмаган ҳолда турли минтақаларда ҳамда бир даврда яратилган ҳикояларида акс этган психологизмнинг муштарак ва ўзига хосликларини қиёсий аспектда ўрганиш натижасида ижодкор ва ижод психологиясининг ижтимоий ва миллий талқини бўйича олинган хулосалар қиёсий адабиётшунослик учун муҳим илмий-назарий маълумотлар беради, шу соҳадаги дарслик ва қўлланмаларнинг мукамаллашувига хизмат қилади;

Миллатларро ўзаро дўстлик, адабий алоқалар ва унинг Миллий адабиётимиз ривожига ҳиссаси ОАВ воситалари орқали тарғибот ва ташвиқот қилишда манба вазифасини бажаради.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Тадқиқот натижаларининг ишончлилигини юртимиздаги, хориждаги, шунингдек, адабиётшунос ва танқидчиларининг фикрига мурожаат қилингани, Ғада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ҳикояларининг адабий таҳлили қиёсий-тарихий, қиёсий-типологик таҳлил қилиш методлари асосида олиб борилгани, амалиётга хулоса ва тавсияларнинг татбиқ этилгани тегишли ташкилотлардан олинган тасдиқлар билан асосланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Диссертация натижаларининг илмий аҳамияти адабий алоқалар, адабий таъсир муаммолари ҳамда қиёсий адабиётшуносликка доир тадқиқотлар учун асос бўлиб хизмат қилиши, тадқиқот натижасида олинган назарий хулосалар бадиий психологизм ва психологик ҳикоя жанрининг ривожини ўрганишда илмий-назарий манба бўлиб хизмат қилиши билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти шундаки, филологик олий таълим муассасаларида “Адабиётшуносликка кириш”, “Адабиёт назарияси”, “Жаҳон адабиёти”, “Қиёсий адабиётшунослик”, “Тили ўрганилаётган мамлакат адабиёти” “Замонавий адабий жараён”, “Бадиий асар поэтикаси” каби фанларнинг маъруза ва семинар машғулотларини илмий-назарий жиҳатдан кучайтиришда, ўқув қўлланмалари, дарслик ва мажмуалар яратишда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Замонавий араб ва ўзбек ҳикояларида бадиий психологизм тадқиқоти бўйича ишлаб чиқилган услубий ва амалий таклифлар асосида:

замонавий араб адабиёти ривожда Гада ас-Самманнинг ўрни ва унинг психологик ҳикоялари бўйича олинган илмий-назарий натижалар Ф-1-139 сонли «Шарқ халқлари адабиёти тарихи ва жанрлар типологияси» мавзусидаги фундаментал тадқиқот лойиҳасида фойдаланилган (Тошкент давлат шарқшунослик университетининг 2022 йил 11 март санасидаги 01-04-01/477-сонли маълумотномаси). Илмий натижаларнинг қўлланилиши образ характери очиқ бериш, инсон руҳияти ва ички олами тасвирида Гада ас-Самман ҳикояларида ички монолог ва унинг турлари, психологик портрет, нутқий характеристика, галлюцинация, матндаги услуб, пауза воситаси, шахс “мен”ининг бўлиниши каби психологик таҳлил воситаларининг услубий принциплари аниқлашга хизмат қилган;

замонавий араб адибаси Гада ас-Самман ва ўзбек адибаси Зулфия Қуролбой қизи ҳикоянавислигида бадиий психологизм масаласининг қиёсий тадқиқи билан боғлиқ илмий назарий таҳлиллар илмий хулосалар ва таклиф-тавсиялардан Ўзбекистон Миллий телерадиокомпаниясининг “O‘zbekiston” телерадиоканали ДУК “Маданий-маърифий ва бадиий эшиттиришлар” муҳарририятининг “Таълим ва тараққиёт”, “Ўзбекистон ёшлари” номли дастурлари сценарийсида фойдаланилган (Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси “O‘zbekiston” телерадиоканали телеканалли” давлат унитар корхонаси 2022 йил 17 мартдаги 04-36-614-сон маълумотномаси);

Гада ас-Самман ва ўзбек адибаси Зулфия Қуролбой қизи ҳикояларида бадиий психологизм, психологик тасвир воситалари, муаллиф ва Шарқ руҳиятининг ўзаро боғлиқлиги, қаҳрамон характери, ички дунё, ботиний ҳаёт категорияларини психологик талқин қилишда мотивлараро муштарақликлар билан боғлиқ илмий назарий таҳлиллар, илмий хулосалар ва таклиф-тавсиялардан Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг илмий-адабий тадбирлари маъруза матнларида фойдаланилган (“Ўзбекистон Ёзувчилар Уюшмаси”нинг 2022 йил 4 мартдаги 01-03/386-сон маълумотномаси). Ҳозирги араб ва ўзбек ҳикоянавислигида бадиий психологизмни талқин этишда ички монолог ва унинг турлари, психологик портрет, нутқий характеристика, галлюцинация, матндаги услуб, пауза воситаси, шахс “мен”ининг бўлиниши каби психологик таҳлил воситаларининг услубий принциплари аниқланган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 4 та халқаро ва 3 та республика илмий-амалий анжуманларида қилинган маърузаларда жамоатчилик муҳокамасидан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларнинг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича жами 18 та илмий мақола нашр этилган. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрларда 7 та мақола, улардан 2 таси хорижий журналларда нашр этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация кириш, уч боб, хулоса ва фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат бўлиб, умумий ҳажми 143 саҳифани ташкил қилади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг кириш қисмида мавзунинг долзарблиги ва зарурати асосланиб, тадқиқотнинг мақсади ва вазифалари, объекти ва предмети аниқланган. Тадқиқотнинг Ўзбекистон Республикаси фан ва технологиялар тараққиётининг устувор йўналишларига мослиги кўрсатилиб, унинг илмий янгилиги ва амалий натижалари баён этилган. Олинган натижаларнинг ишончлилиги асосланган ҳолда уларнинг назарий ва амалий аҳамияти очиб берилган. Тадқиқот натижаларини амалиётга жорий қилиниши, ишнинг апробацияси, натижалари, эълон қилинган ишлар ва диссертациянинг тузилиши бўйича маълумотлар келтирилган.

Диссертациянинг биринчи боби «**Бадий насрда психологизм масаласи**» деб номланган. Мазкур бобда бадий психологизм тушунчаси, унинг ўрганилиш тарихи, шунингдек, мазкур соҳада тадқиқот олиб борган етук олимларнинг илмий қарашлари таҳлил қилиниб, замонавий араб ва ўзбек адабиётида психологик ҳикоя жанрининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда Сурия-Ливан адибаси Гада ас-Самман ва ўзбек адибаси Зулфия Қуролбой қизи ижодида бадий психологизмнинг ўрни масалалари очиб берилган. Замонавий араб ва ўзбек ҳикоянавислиги мисолида бадий психологизмнинг ўзига хос хусусиятларини тадқиқ этган ҳолда, унинг ҳозирги адабий жараёнда етакчилигини кузатамиз. Бугунги кунда жаҳон адабиёти миқёсида ўзининг муайян позициясига эга бўлиб бораётган психологик тасвир ва услуб йўналиши кенг китобхонлар оммаси ҳамда адабиётшунослар томонидан алоҳида диққат-эътибор марказида бўлиб келмоқда.

Рус адабиётшунослигига психологизм тушунчаси қарийб юз эллик йил аввал кириб келган бўлиб, Л.Я.Гинзбург “анъанавий адабий жанрларга психологик янгиликлар эндигина кириб келаётган ва мукаммал шаклланиб улгурмаган бир вақтда, бадий адабиётнинг ёндош жанрлари бўлмиш – нома (расоил), кундалик, мемуар ва автобиографик жанрларда психологизм аллақачон ривожланиб бўлган эди¹⁶” деб ёзади. Ўзбек адабиётшунослигида бадий психологизм масаласи илмий майдонга XX асрнинг 2- ярмида кириб келиб, А.Расулов, Н.Шодиев, Н.Йўлдошев, Х.Умуров мазкур масалани ўтган асрнинг сўнгги чорагида тадқиқ этган бўлсалар, истиқлол йилларида А.Холмуродов, П.Кенжаева, Ю.Эшматова, Ш.Ботирова, М.Қиличева, Н.Қобилвалар бадий психологизм ва психологик таҳлил масаласига бағишланган изланишлар олиб бордилар. Араб адабиётшунослигида ҳам бадий психологизм масаласи қатор араб адабиётшунос (Ибороҳим Фазаллоҳ¹⁷, доктор Анвар Абдулҳамид Мусо¹⁸, Самир Абдуху¹⁹, Жон Наъум Таннус²⁰ ва б.) олимлари томонидан тадқиқ этилган бўлиб, айнан Гада ас-Самман ижодида

¹⁶ Гинзбург, Л. Я. О психологической прозе. О литературном герое. СПб.: Азбука, 2016, 76-б.

¹⁷ إبراهيم فضل الله. علم النفس الأدبي مع نصوص تطبيقية. دار الفارابي. بيروت 2011. ص 215.

¹⁸ أنور عبد الحميد موسى. علم النفس الأدبي. دار النهضة العربية للطباعة والنشر والتوزيع. بيروت 2011. ص 230؛ البلاغة العربية والتحليل النفسي. دار النهضة العربية للطباعة والنشر والتوزيع. بيروت 2016. ص 256.

¹⁹ سمير عبده. التحليل النفسي لشخصية نزار قباني. منتدى المعارف. بيروت 2013. ص 185.

²⁰ جان نعوم طنوس. التحليل النفسي لحكايات الأطفال الشعبية. دار المنهل اللبناني للطباعة والنشر. بيروت 2005. ص 243.

бадий психологизм, хусусан, психологик реализм масаласи Суриялик ёзувчи ва олим Абдул Латиф Арнаут²¹ томонидан тадқиқ этилган.

Бадий психологизм турли адабий турлар ва жанрлар кесимида ўз ўрнига эга бўлиб, шеърий асарларда унинг мавжудлиги мажбурий бўлса, насрий ҳамда драматик асарлардаги асосий функцияларидан бири характер яратиш ҳисобланади. Ҳикоя жанри эпик турдаги жанрлар ичида энг кичиги ҳисобланса-да, бадий образ руҳиятини очиб бериш – бадий психологизм ва унинг турли кўринишларини ўқувчига етказиб беришда бошқа насрий жанрлар орасида етакчилик қилмоқда. Психологик ҳикоя ўзининг қисқа, лўнда ва ҳар бир давр учун долзарб фалсафий ғоялари билан бугунги глобаллашув жараёнида яшаётган информацион аср ўқувчиси, қолаверса ёзувчиси учун ҳам энг қулай жанрга айланди. Бадий психологизмни ўрганишда турли ижтимоий-сиёсий вазиятлар таъсири ва воқелигида яратилган Гада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи қаламига мансуб ҳикоялар, улардаги баёнчилик услуби ҳамда руҳият таҳлилини қиёслаш алоҳида аҳамиятга эга. Гада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ижодига хос бўлган бадий психологизмнинг етакчилик масалаларини ўрганиш ҳозирги замон араб ва ўзбек ҳикоячилигида кўрилатган қатор бадий, руҳий таҳлил элементларини кашф этишга ва бу тенденцияларнинг ҳозирги замон жаҳон насрчилигида етакчи бўлиб бораётган омилларни очиб беришга хизмат қилади.

Бугунги кунда самарали ижод қилиб келатган икки мамлакат адабиётининг ёрқин вакиллари Гада ас-Самман ҳамда Зулфия Қуролбой қизи ижодини диққат билан ўрганар эканмиз, иккала адиба ижодида бадий психологизм етакчи эканлигининг гувоҳи бўламиз. Икки ҳикоянавис қаламига мансуб психологик ҳикояларининг қиёсий тадқиқи – замонавий араб ва ўзбек адабиёти, хусусан ҳикоянавислиги ҳамда унинг ривожланиш тамойилларига баҳо беришда муҳим аҳамият касб этади.

Диссертациянинг иккинчи боби **“ГАДА АС-САММАН ВА ЗУЛФИЯ ҚУРОЛБОЙ ҚИЗИ ҲИКОЯЛАРИДА РУҲИЯТ ТАСВИРИНИНГ МУШТАРАКЛИГИ ВА ЎЗИГА ХОСЛИГИ”** деб номланиб, унда Гада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ҳикояларида ички нутқ: лукма (реплика), диалог ва монологларнинг бадий воқеланиши, ижодкорларнинг портрет ва нутқий характеристикадан фойдаланиш маҳорати ҳамда адибалар ҳикоялари бадииятида реализмнинг воқеланиш тамойилларининг тадқиқи амалга оширилган.

Ёзувчи Гада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ҳам ўз ижодида ички нутқ – ички реплика, ички диалог, ички монолог (монолог-муҳокама, монолог-хотира, монолог-мулоҳаза), нутқий характеристика, портрет, такрор сўзлар, галлюцинация, пауза воситаси каби психологик таҳлил воситаларидан моҳирона фойдаланиб, психологик ва магик реализм унсурлари билан бойитилган насрий асарлар яратиб келмоқдалар. Ички нутқ масаласи Гада ас-Самман ҳамда Зулфия Қуролбой қизи насрида, хусусан, ҳикоянавислигида алоҳида аҳамият касб этади. Иккала муаллиф услубидаги ўхшашлик –

²¹ <https://www.nizwa.com/غادة-السمان-و-القمر-المربع/>

ижодкорнинг мақсади айнан шу жиҳатдан намоён бўлади. Тафовутли жиҳати эса, Гада ас-Самман ижодида асар руҳиятини янада таъсирли етказиб бериш учун фақатгина ҳикоячи-персонаж нутқидан фойдаланиб, воқеалар ривожини бошидан охиригача бош қаҳрамон тилидан баён этилса, Зулфия Қуролбой кизи услубида айрим асарлари ҳикоячи-муаллиф, айрим асарлари эса ҳикоячи-персонаж нутқидан сўзлаб берилади. Зулфия Қуролбой қизининг ҳикоячи-муаллиф тилидан баён этилган психологик ҳикояларнинг муҳим жиҳати шундаки, унда муаллиф образи асарга шу қадар сингиб кетадики, гўё у қаҳрамон билан ёнма-ён тургандай ҳис қилинади. Шу ўринда муаллиф ўқувчига ўзининг вазиятга нисбатан шахсий муносабати – субъектив баҳосини бевосита етказди. Масалан, Зулфия Қуролбой кизи ижодидан ўрин олган “Холиқ амаки” ҳикоясида ички реплика умумий матндан ажратилган ҳолда қавс ичида ҳавола қилинади ҳамда ҳикоячининг воқеа баёнига изоҳи сифатида келтирилади: *Азбаройи қизиққанымдан (одамзоднинг феъли шунақа), қилаётган ишимни ташлаб, кўча эшик олдига чиқдим.*²²

Ички диалог эса мураккаб психологик ҳодиса бўлиб, унда персонажнинг ўзи билан ўзи ёки бошқа бир шахс қурган ҳаётини суҳбати акс этади. Ички диалог араб адабиёти Гада ас-Самман насрида шахснинг иккига бўлиниши содир бўлган ҳолларда кўп учрайди. Масалан, адабанинг “Ўзга бир совуқ окшом” ҳикоясида муаллиф бир шахс қиёфасида икки характер – катта оиланинг эрка, кенжа фарзанди Фотима ва ёлғиз аёл Тима образини гавдалантиради:

“تيماء، هل أنت حزينة؟” .. “لست حزينة بالضبط يا فاطمة، لكن الأشياء كلها امتزجت واختلطت و تشوهت... أعصابى شبكة ممزقة، فيها آثار حريق قديم لم تعد تذكر في أي كهف شب، و لا كيف و متى” .. “اسألني رف كتبك”.

اليوت يصرخ من دفتي كتابه: أنا انسان الأرض البوار.

كامو يئن: أنا الغريب.

سارتر: أنا الاله.

كافكا: أنا المحكوم سلفاً بلا جريمة، أنا الصرصار.

ثم يصرخون جميعاً معاً و تنضم الى الجوقة آلاف الصرخات، تمتزج، تعول، تهدر، ثم موجة من

الفقاعات...²³

“Тима, маҳзунмисан?”... “Йўқ, маҳзун эмасман, эй Фотима, аммо ҳамма нарсалар шу қадар қоришиб, аралашиб кетдики... Асабларим узиб ташланган тўр каби, унда қадимги ёнгининг излари бор, ёдингда йўқми, қайси гордан ўт чиққанди, қандай қилиб ва қачон”... “Ўзининг китоб жавонингдан сўра”.

Элиот ўз китобининг муқовасидан бақирди: Мен ер юзидаги эзилган одамларданман.

Камю оҳ урди: Мен гарибман.

Сартр: Мен Илоҳ.

Кafka: Мен айбсиз айбдорман. Мен суваракман!

²² Ўша асар. Б 192.

²³ عادة السمان. ليل الغرباء. أفسية أفرى باردة يسروت، منشورات غادة السمان، 1966. ص. 146

Кейин эса уларнинг бари бирга бақирадилар, уларнинг бу ҳайқиригига яна минглаб ҳайқириқлар қўшилади, қоришиб кетади, кўтарилади ва пасаяди, кейин эса яна нуфаклар тўлқини... ”*

Мазкур ўринда муаллиф ўз қисмати ва ёлғизлигидан жуда қаттиқ руҳий азоб тортаётган аёл образидаги ўткир психологик ҳолат юз беришини ички диалог билан тасвирлашга уринади. Ўтмиш хотиралари ҳамда ёлғизлик дарди Тимани ичидан кемириб боради, натижада ундаги ёлғизлик қисматидан пайдо бўлган руҳий азоб ўз “мен”и билан суҳбат қуришга чорлади. Ички нутқдаги Фотима ва Тиманинг диалогларида галлюцинация ходисаси содир бўлиб, Европа модернистларининг сўзлари билан қоришиб кетади. Мазкур ўринда муаллиф *талмеҳ санъати*дан фойдаланиб, Элиот, Камю, Сартр, Кафка каби модернистлар номини эътироф этган ҳолда икки оғиз сўз билан улар ижодига таъриф бериб ўтади.

Ғада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ижодий услубида ҳикоячи-персонаж етакчилик қилгани боис, иккала адиба ижодида адабий портрет ҳамда нутқий характеристика воситалари уйғун ҳолда келади. Масалан, Ғада ас-Самманнинг “Мушук овози” ҳикоясида бош қаҳрамон Яфа тилидан тақдим этилган нутқий характеристикада инглиз қизи Дездера образи портретини кўришимиз мумкин.

لفتت نظري بمظهورها الغريب: قامة طويلة نسبيًا، بنظرون يضيق على ساقين نحيلتين، وردف لا استدارة فيه كأرداف الرجال، و صدر أملس ووجه جميل التقاطيع غريبها، و شعر أشقر قصر يغطي غنقها لا الخلف.²⁴

У ўзининг ғаройиб кўриниши билан менинг диққатимни ўзига жалб қилди. Нисбатан баланд бўйли, кийиб олган шими озгин сонларини қучоқлаб турарди, бўксаси худди эркакларники каби текис, силлиқ кўкраклари ва чиройли юз тузилиши, аммо калта малларанг сочлари орқа томонидан кўйлагининг ёқасигача зўрға етиб турарди...

“Ўзга бир совуқ оқшом” ҳикоясида эса психологик портрет асар ғоясини очишда етакчилик қилади. Ёзувчи ҳикояда кўтариб чиққан диний ички-қарама қаршилиқлар ва натижада юзага келган укубатли воқеалар сабабини одамларда ҳақиқий Иймоннинг етишмаслигида деб билади, уни психологик портрет орқали, асар қаҳрамони Фотиманинг Отасини жасадини кўрганида ички монологда ҳавола этади.

و اقترب من خيط الدماء الدف كان يسيل من فمه. أحسنت بغيره لا حدلها من تلك الابتسامة العجيبة على شفثيه. كانت تحمل كل ما أبحث عند الداخل الكتب، و لا أعرف له لحديدًا: شيء كان يسميه أبي "الإيمان".²⁵

Мен уларнинг (отамнинг) оғизларидан ипдай ингичка бўлиб оқаятган қонга яқинлашдим. Уларнинг лабларидаги ажабтовур табассумдан чексиз ғайратни ҳис қилдим. Унда мен китоблардан қидирган барча нарса

* Элиот, А.Камю, Ж.Сартр, Ф.Кафка – буларнинг бари ХХ аср Европада яшаб ижод қилган ёзувчилар бўлиб, улар замонавий адабиётдаги модернизм оқимининг йирик намоёндаларидир. Мазкур парчада муаллиф ушбу ёзувчилар ижодини бир сўз билан таърифлашга уринган. Ф.Кафка эса ўзининг машҳур "Эврилиш" номли ҳикоясида бош қаҳрамоннинг суваракка айланиб қолгани ҳақида ёзади. Бу ерда шулар назарда тутилмоқда.

²⁴ غادة السمّان. ليل الغرباء. المواء. بيروت، منشورات غادة السمّان. ص. 26.

²⁵ Ўша асар. Б.137.

мужассам эди, мен аниқ билмайман, аммо бу нарсани отам бир сўз билан атардилар: “Иймон”...

Ўзбек ёзувчиси Зулфия Қуролбой қизи ҳам образга портрет чизгилари беришда ўз услубига эга – адиба қаҳрамонларининг “исми жисмига монанд” бўлиб, муаллиф танлаган исм образнинг ташқи кўриниши, феъл-атвори ва ҳатто айрим ҳолларда тақдирига ҳам тааллуқли бўлади. Муаллифнинг “Ҳилола” номли ҳикояси ҳам бир ўзбек қизининг қисмати ва унинг руҳияти тасвири масаласига бағишланган бўлиб, унда бедаво касалликка чалинганлиги сабаб турмушга чиқиш, аёллик ва оналик бахтига эришиш каби орзулари армонга айланаётган оддий бир ўзбек қизининг изтироблари ва эрта вафот этиши тасвирлайди – *Ҳилола...Уч кунлик ҳилол мисол нозик, рангпар, юпқа лаблари қонсиз... Қуюқ киприкли, шаҳло кўзлари гоҳ маъсум, гоҳ қайғули, баъзи-баъзида, кайфияти аъло вақтларида шўхлик-муғомбирлик билан боқади. Ва бу унга жуда ярашади. Китобларда тасвирланган ойимқизларга ўхшаб кетарди* ²⁶ Бу ўринда Зулфия Қуролбой қизи статик портрет туридан фойдаланиб, Ҳилола образига персонаж асарга кириб келгандаёқ тавсиф беради. Аммо муаллиф бу билан чекланиб қолмай, асар давомида динамик портретдан фойдаланиб, воқеа ва диалоглар тасвирида, ҳаракат давомида персонаж кўринишига доир айрим деталларни киритиб боради: *“Шу чоғда уни бир кўрсангиз эди! Шаҳло кўзлари чақнар, рангпар ёноқлари лов-лов ёнар, ҳамини изтироб билан қимтилган лабларида юракларни кўтариб юборгувчи табассум жилваланади”* ²⁷.

Адибалар услубидаги ўхшашликнинг яна бир қизиқ жиҳати, бу матнни оддий ва курсив шрифтлар, қавс белгилари билан ажратган ҳолда, матн ўйини услубидан фойдаланишдир. Гада ас-Самман услубининг ўзига хос жиҳати шундаки, у асар матнида бугунги кун ва ўтмишни оддий шрифт ва қавс ичига олинган тўқ бўёкли курсив шрифт орқали ажратади. Бу усул адибанинг барча насрий асарлари (роман ва ҳикоялар)да учрайди ва муаллиф услубининг ажралмас қисми ҳисобланади.

(ليلة رحيل شددي إلى صدرك... أتخطب بنشوة ففي شبائك. أود أن لا أحرر منها أبدًا. همست: سوف أفتقدك!)²⁸

(Кетадиган куним мени бағрингга босдинг... Сенинг бўйингдан нафас олардим. Бағрингдан ҳеч қачон бўшатмаслигингни истардим. Аста пичирладинг: Сени йўқотаянман!)

Зулфия Қуролбой қизи асарлари эса услуб жиҳатидан бирмунча фарқ қилади. Масалан, “Қадимий кўшиқ” ҳикояси матнида ҳам курсив матнлар оддий матн ичида изоҳларсиз ҳавола этилади. Муаллиф баёнчиликда матн ўйинидан фойдаланиб, матнни курсив ва оддий шрифтларга ажратади оддий шрифтда реал ҳаёт тасвири берилса, курсив шрифтда реал оламга параллел бўлган ғайритабиий олам вакиллари суҳбати берилади. Ҳикояда диалог

²⁶ Зулфия Қуролбой қизи, “Ўлим ҳеч нарса эмас”. Янги аср авлоди, Т.:2011 йил. 207-б.

²⁷ Зулфия Қуролбой қизи, “Ўлим ҳеч нарса эмас”. Янги аср авлоди, Т.:2011 йил. 215-б.

²⁸ Ўша асар. Б-29.

эгаларининг ким эканлиги тилга олинмаган, уларнинг суҳбатлари эса матнга ҳеч қандай огоҳлантиришсиз кириб келади.

— *Ё тавба, мен илгари ҳам бундай воқеага гувоҳ бўлгандим.*

— *Қачон?*

— *Миллион йил аввал...*²⁹

Ғада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизининг психологик ҳикояларининг яна бир уйғунлик – бу персонаж руҳиятидаги инқироз паллаларидан галлюцинация психологик тасвир воситасидан фойдаланишдир. Юқорида Ғада ас-Самман ижоди мисолида мазкур ходисани таҳлил қилган бўлсак, Зулфия Қуролбой қизининг “Ёзсиз йил” ҳикоясида галлюцинация ҳодисаси ўзгача талқин қилинади – сублимация (яъни онг ости истакларининг турли шаклларда содир бўлиши) ҳодисаси билан уйғунлашиб келади:

Собир гўё бир дақиқа ҳам ухламаган, алаҳсираган одамдек кўзларини катта-катта очиб онасига қараб ётарди.

— *Чанқадингми, болам?..*

— *Чанқадим, лекин қайнатилган гуруч сувини ичмайман энди.*

— *Нега?..*

— *Ҳеч бўлмаса, тўйимда гуруч сувини тиқиштирманг, эна!*

— *Тўй...*

— *Ҳа, тўйим бўляпти! Сиз нега тўйга чиқмаяпсиз, эна? Ҳамма ҳовлининг чангини чиқариб ўйинга тушиб ётибди-ку.*³⁰

Адабиётшунос олим Умарали Норматов таъбири билан айтганда, “мавжуд ҳаётда амалга ошмаган **висол** ҳаёт-мамот юзма-юз келган дамларда, кечинмалар жазаваси авжида хаёлда, тасаввурда содир бўлади. Машраб қисматини ёдга солувчи ошиқ йигит тақдирида мўъжиза рўй беради, гўё Машраб янглиғ аршнинг кунгурасида ёр висолига эришади.”³¹ Собирнинг паймонаси яқин қолганини ҳам ёзувчи галлюцинация орқали аён қилади – унинг кўзига марҳум отасининг руҳи кўринади.

Тадқиқот ишининг учинчи боби “**ҒАДА АС-САММАН ВА ЗУЛФИЯ ҚУРОЛБОЙ ҚИЗИНИНГ ПСИХОЛОГИК ҲИКОЯЛАРИДА АЁЛ ОБРАЗИ ТАЛҚИНИ**” деб номланади, унда адибалар ижодидаги аёллар образи галереяси уч кўринишда тасвирланади – Аёллар руҳияти тасвирида “Она” мавқеининг ўрни, адибалар ижодида “социум аёл” концепти ҳамда Миллий анъаналар қобиғидаги аёл образлари таҳлилга тортилади.

“Деразадан мўраларди тонг” “**الفجر عند النافذة**” ҳикоясида меҳрибон ва жонкуяр серфарзанд она образи гавдалантирилган бўлиб, ҳикоя сюжети Она образининг турмуш ўртоғи ва фарзандлари ўртасидаги муносабатлари асосига қурилган. Тўнғич фарзанди Мазеннинг гўдаклик чоғида вафот этиши, уни кейинги фарзандлари олдидаги масъулиятини янада кучайтиради:

²⁹ Зулфия Қуролбой кизи. Қадимий кўшик. Ҳикоялар.Т.: 2012. Б 125.

³⁰ Зулфия Қуролбой кизи. “Ўлим ҳеч нарса эмас”. Ҳикоялар.Т.: 2012. Б 150.

³¹ Умарали Норматов. “Қалбдаги беназир зиё”. —Ёшлик, 2010. 5-сон, Б 8.

لكن طفلها لن يموت بعد اليوم .. ستتحمل ثورات أبيه و سأمه حتى يكبر يصبح شاباً ثم ترتدي لزوجها من جديد ثوبها السماوي الشفاف .. لكن ثوبي السماوي الشفاف لم يعد يناسبني .. انه يليق بفتاة تحيلة جميلة الجسم .. جاري مثلاً³² ..

Бугундан кейин энди унинг фарзанди ўлмайдими.. Фарзандлари улгайиб, балоғат ёшига етмагунга қадар, отасининг исёни ва зериклиши борасидаги дашномларига сабр қилади.. Кейин эса у (эри учун) мовий рангли шаффоф кўйлагини кияди.. Лекин мовий рангли шаффоф кўйлагим энди менга ярашмайди... Қомати келишган чиройли ёш қизга ярашади.. Кўшини қиз мисол учун..

Рафикасининг эътибори ва меҳридан кўнгли тўлмаган, оилавий муносабатлардаги зиддиятлардан чарчаган ва зериккан турмуш ўртоғи кўшни қизни севиб қолади. Эрининг хиёвати уни янада қаттиқ психологик ҳолатга солса-да, ҳикоя қаҳрамони аёллик бахтини қурбон қилиб, Оналик бахтини устун қўйиб, фарзандлари билан бирга қолишликни танлайди.

Она образининг ўзига хос талқинини Зулфия Қуролбой қизи ижодида ҳам кузатамиз. “Ёзсиз йил” ҳикоясидаги Бувгул хола образида касалманд ўғлига жонини фидо қилган Она тимсоли гавдалантирилган. Ҳикоя сўнгида ногирон ўғил ҳаёт ва муҳаббат учун бўлган узоқ курашлардан сўнг, жон таслим қилади, онаизорнинг устунга суянганча “*Мен ёмон қолдим, сен яхши бор, болам*” деган сўзларни дуодай ожизона такрорлаб ошиқ ўғлини сўнги йўлга кузатади. Ҳикоя Бувгул холанинг осмонга қараб “*Одамни эрмак учун яратиб, уни эплай олмай қолганингдан кейин ўлимни ўйлаб топдингми?*”³³ дея савдойиларча шивирлаб айтган жумласи билан якунланади. Бир қарашда бу жумла шаккоклик ва тақдир ҳукмига бўлган исён каби туюлади. “Аммо аслида бу Она қалбидаги фарзандига бўлган илоҳий меҳрнинг сўнги – якуний тасдиғи каби янграйди³⁴”. “Ёзсиз йил” ҳикоясидаги Бувгул хола образи ўзбек адабиётидаги янги услубдаги образ деб аташ мумкин – ҳикоянавис аёл руҳияти талқинида Она мавқеининг аҳамиятини тўлиқ очиб бера олган.

Ғада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи яратган аёл образлари орасида яна бир ўхшаш образ – замонавий аёл тушунчасини янги талқинда намоён этади. Ғада ас-Самман (Зулфия Қуролбой қизидан фарқли равишда) феминист ёзувчи бўлиб, бу борада аниқ фикрларини айтади ва замонавий аёлларни озод ва эркин бўлишликка чорлайди: “*Озодликка эришган аёл – бу юзига ортиқча макияж қилиб, дидсиз кийиниб юрадиган олифта қўғирчоқ дегани эмас... Озодликка эришган аёл – ҳудди эркак каби ўзини тенг ҳуқуқли инсон деб биладиган шахсдир. Озодликка эришган аёл ўзининг эркинлиги ва мустақиллигини ҳеч қачон суиистеъмол қилмайди.*”

Ғада ас-Самманнинг яна бир “*جنية البجع*” – (“Оққуш пари”) номли ҳикоясининг бош қаҳрамони ҳам Париждаги ҳаётига тез мослашиб, сингиб кетган араб аёли тимсолида гавдаланади. Иш жойида уни мутахассис сифатида қадри баланд, фарзандлари эса унинг ютуқлари билан фахрланишади, ҳатто турмуш ўртоғи ҳам уни ҳурмат қилади. Аёлнинг турмуш

³² غادة السمان. عيناك قدرى. بيروت، منشورات غادة السمان، 1962. ص 154.

³³ Зулфия Қуролбой қизи. Қадимий кўшиқ. Т.:2012, Б-160.

³⁴ Умарали Норматов. “Қалбдаги беназир зиё”. — Ёшлик, 2010. 5-сон, Б-8.

ўртоғи Ливанда йирик бизнесмен ва бадавлат шахс бўлади. Уруш сабаб унинг бизнеси касодга учрайди. Оиласи билан Францияга қочиб келган собиқ миллионернинг Европадаги ҳаётга мослашиши, иш топиб ҳаммасини янгидан бошлаши жуда қийин кечади.

تعبت من تعليق شهادتي في المطبخ في منزل زوجي ، وتعبت من استضافة حفلات الاستقبال ، وحررتني الحرب!³⁵

Дипломимни эримни уйдаги ошхонага осиб қўйишдан чарчадим, зиёфатлар ўтказишдан чарчадим, уруш эса мени озод қилди!

Муаллиф араб аёлининг Европадаги эркинлик ва гендер тенглик сабаб, мухожирликда ўзлигини топиши, озод ва хурфикр шахс сифатида шаклланишини ҳикоя давомида аёл характери ва руҳиятидаги қатъият ҳамда мазкур озодликка бўлган масъулиятнинг ортиши орқали тасвирлайди:

في المنزل ، سئمت الشعور المستمر بأنني كنت معيبيًا ، وإطارًا احتياطيًا في أحسن الأحوال. ولا أريد العودة إلى وطني الذي أحبه ، وهي تحبني فقط كحيوان أليف. أنا لست امرأة عربية ، لكنني لست امرأة غربية أيضًا..³⁶

Уйда (Ватанимда) ўзимни нуқсонли ҳис қилишда, нари борса захирадаги ишина-гилдираки каби бўлишликдан чарчадим. Мен Ватанимни яхши кўраман, у эса мени уй ҳайвони сифатида яхши кўради халос. Мен энди араб аёли эмасман, лекин Фарб аёли ҳам эмас...

Зулфия Қуролбой қизининг «Тўхтаб қолган вақт сувратлари» ҳикоясидаги Малика шаҳардан қишлоққа келин бўлиб тушган, ёш ижодкор қиз. Турмушга чиққунига қадар шаҳардаги нуфузи нашрларда унинг шеърлари, мақолалари мунтазам равишда нашр қилиб келинган. Аммо Малика қишлоққа келин бўлади. Табиийки, бу жараён осон кечмайди. Асарда шаҳар ва қишлоқ ҳаёти тафовутлари, ўзига хос мураккабликлари, бир миллат, бир дин, бир мамлакат аммо турли ижтимоий муҳит вакиллари бўлган икки овсин – Малика ва Норбуви образлари қиёсланган. Ҳар иккисининг ҳам ўзига яраша мураккаб қисмати баён этилган. Муаллиф шоира ва ёш ижодкор сифатида жамиятда ўзининг маълум бир ўрнига ва ўз қарашларига эга Малика образи нигоҳида қишлоқдаги ҳаёт, оддий қишлоқ одамлари, у ердаги аёллар ва уларнинг қисматларини тасвирлайди – *Маликанинг кўз олидан кундалик меҳнатдан, рўзгорнинг ташвишидан чарчаган Норбуви янга... Норбувилар ўтди. Қурилишда ишлаётган коржомали аёллар, далада, саратон тигида кетмон чопаетган аёллар... Улардан Нодира, Увайсий ёинки Маҳзунани сўраб кўрингчи, билишармикин? Ойдин ҳақида гапириб кўринг-чи. Балки эшитишни ҳам хоҳлашмас... ..Ахир Норбуви янга ҳам мактабда ўқигандир, илм олгандир...*³⁷

Гада ас-Самман яна бир аёл образи “Ўттиз йиллик арилар” (“ثلاثون عاما”) ҳикояси қахрамони Рим бўлиб, унинг қисмати Зулфия Қуролбой қизининг «Тўхтаб қолган вақт сувратлари» ҳикоясидаги Маликани эслатади.³⁸ Рим юксак истеъдод соҳибаси, маҳоратли, қалами ўткир ёш шоира бўлади.

³⁵ غادة السمّان. القمر المربع. بيروت، منشورات غادة السمّان، 1994. ص 114.

³⁶ غادة السمّان. القمر المربع. بيروت، منشورات غادة السمّان، 1994. ص 114.

³⁷ Ўша асар, Б 334.

³⁸ Қаранг: Диссертациянинг 3.2.- банди.

Аммо турмушга чиққанидан сўнг, эри унга шеър ёзишни таъқиқлаб, фақат оиласи ва фарзандлари тарбияси билан машғул бўлишликни талаб қилади. Аёл турмуш ўртоғининг хоҳишига қарши бормай, оиласи фаровонлиги ва тинчлиги йўлида шеър ёзишдан воз кечади. Аммо ўттиз йиллик оилавий ҳаёти давомида “мудом ғизиллайдиган арилар тўдаси унинг қалбини ич-ичидан тирнайди, найза санчади”. Мазкур ҳикояда муаллиф Гада ас-Самманнинг бадий маҳорати юқори даражада намоён бўлган – асар магик реализм ҳамда психологик реализм услублари кесишмасида яратилган бўлиб, ари – ҳис-туйғулари ва хоҳиш-истаклари поймол этилган аёл рамзи бўлиб, асар авж нуқтасида аёлнинг ичини чақаётган арилар тўдаси унинг оғзидан чиқиб келиб, эрини қуршаб олишади ва ҳар томонда талаб кетишади.

Зулфия Қуролбой қизининг ижодида ҳам аёл тимсоли миллий анъаналар масаласини очиб беришда асосий қиёфа бўлиб хизмат қилади. Муаллифнинг “Изтироб” номли ҳикоясида врачлар таъқиқига қарамасдан унга ўғил туғиб бериш орзусида олдима-кетин 7 нафар қизни дунёни келтириб, пировардида ногиронлик аравачисига михланиб қолган аёл қисмати ва унинг руҳий инқирози тасвирланган. Ҳикоядаги кўтарилган муаммолар билан адиба – аёл киши ва унинг саломатлиги – авваламбор оиласининг соғломлиги, тотувлиги, фарзандларининг келажаги гарови эканлигини яна бир бор таъкидлаб ўтади.

Адибалар ижодини қиёслар эканмиз, иккала муаллиф ижодида маиший ҳаёт, миллий оилавий қадриятлар марказига олиб чиқилиб, тасвирланаётган аёллар руҳияти образи масалалари билан бир қаторда, этнофольклористик образларга ҳам мурожаат қилинган. Шарқда мавжуд қайнона ва келин образлари ва уларнинг ўзаро муносабатлари аёл образи ва унинг руҳий оламини очиб беришда алоҳида аҳамиятга эга.

Гада ас-Самманнинг “Мушукнинг бошини олиб ташла” ҳикоясида она ўз ўғлига яхши келин қандай бўлишини шундай маҳорат билан таърифлайдики, муаллиф унда Шарқда келинга қўйиладиган талабларнинг барини мужассам қилади:

عروس نادرة يا ابني، لها فم يأكل و ليس لها فم يحكي. ما قبل فمها غير أمها. لا تغادر البست دونما استئذائك إلا قبرها. لا تلد إلا الصبيان. خادمة في النهار و جارية في الليل. خاتم في اصبعك تدبيره كما تشاء و تخلعه حين تشاء و إذا فركته قال لك شيبك لبيك عديك بين يديك.³⁹

Ноёб келин, ўғлим, овқат ейдиган оғзи бору, аммо гапирадиган оғзи бўлмайди. Уни лабидан онасидан бошқа ҳеч ким ўпмаган. Хатто либосини ҳам Сенинг рухсатинг билан алмаштиради, қабрдан бошқа вақт албатта. У фақат ўғил фарзанд дунёга келтиради. Кундузи ҳам сени чўринг, тунда ҳам. У бамисоли қўлингдаги узук, истаган томонинга бурасан, истасанг ечиб куясан, агар силаб куйсанг – бир умр сенинг қулинг бўлади.

Шарқ қадриятларига сингиб кетган қайнона ва келин муносабатлари ўзбек адибаси Зулфия Қуролбой қизи асарларида ҳам ўз аксини топган. Адибанинг қатор ҳикоялари шу мавзуга бағишланган бўлиб, “Келин”, «Тўхтаб қолган вақт сувратлари», “Рашк” каби ҳикоялари персонажлари ичида келин образи алоҳида эътиборни тортади. Мазкур ҳикоялардаги Холдор келин,

³⁹ غادة السمان. القمر المربع. بيروت، منشورات غادة السمان، 1994. ص 8.

Малика, Норбуви, Хосият каби образлар мисолида оила ва рўзгор ташвишида ўзининг аёллик латофати, назокатини вақт сайин йўқотиб бораётган ўзбек аёллари тимсоли тасвирланган. Адибанинг бу каби асарларида айрим ўзбек оилаларида кизларнинг келинлик мавқеига ўтганидан сўнг, ўз эркинлиги, хоҳиш-истакларидан воз кечишга мажбур бўлишини, эр ва унинг яқин қариндошларининг келинларга нисбатан ўз мулкига қарагандай муносабатда бўлиши, келинлар зиммасига оила ва рўзгорнинг сон-саноксиз мажбуриятлари юклатилиши ва бирорта ҳам имтиёзга эга эмаслиги баён этилган. Ёзувчи аёлларнинг бундайин қисматини, уларнинг эркинлиги ва мустақиллигини чекловчи, аёлнинг нозик елкасига турмушнинг оғир машаққатларини юкловчи миллий анъана ва қадриятларимизни ўз асарларида танқидий ифодалар экан, беихтиёр аёлларнинг эркинлиги, хурфикрлиги, мустақиллиги каби масалалар долзарб эканлигини эслатиб ўтади, фикримизча. Бу каби асарларнинг яратилиши эса Юртимизда олиб борилаётган ижтимоий ва сиёсий жабҳадаги ўзгаришлар, хусусан, Гендер тенглик сиёсатининг бадий адабиётдаги ифодасидир.

ХУЛОСА

Замонавий араб ва ўзбек адабиётининг кўзга кўринган вакиллари Гада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ижодида ҳозирги кун адабиётшунослик майдонида ўта долзарб бўлиб бораётган психологик тасвир ва услуб йўналиши кенг китобхонлар оммаси ҳамда адабиётшунослар томонидан алоҳида диққат-эътибор марказида бўлиб келмоқда. Ушбу тадқиқотда икки йирик адибанинг ҳикоянавислигида аниқланган бадий психологизмнинг воқеланиш масалаларини назарий ва амалий жиҳатдан ўрганиш натижасида қуйидаги хулосаларга келинди:

1. Замонавий араб ва ўзбек адабиётини ва ундаги жараёнлар ҳамда Сурия-Ливан адибаси Гада ас-Самман ва ўзбек адибаси Зулфия Қуролбой қизи ижодини қиёсий тадқиқ этиш доирасида, мазкур икки ёзувчи бугунги кунда ўз ўрнига, адабий жараёнларни ҳаракатга келтиришда маълум мавқега, ўзига хос бўлган ижодий услубга эга эканлиги хусусида хулосалар олинди. Адибаларнинг ҳикоялари юксак маҳорат билан ёзилган бўлиб, улардаги бадий психологизм – психологик ва магик реализм унсурлари устуворлиги билан ўзига хос тарзда намоён бўлган. Иккала муаллиф ҳам ўз қаҳрамони ички дунёсига чуқур кириб бориб, бадий образ руҳий оламининг зиддиятлари ва қалб кечинмаларининг чуқур тасвирлаб берганлиги аниқланди.

2. Гада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой ҳикоялари ҳажман катта бўлиб, Гада ас-Самман қаҳрамонларининг ички олами адиба услубига мувофиқ ҳикоячи-персонаж тили ҳамда нутқий характеристика орқали очиб берилади. Зулфия Қуролбой қизининг айрим ҳикоялари ҳикоячи-персонаж тилидан баён қилинса, айримлари ҳикояси-муаллиф тилидан берилади. Биринчи ҳолатда қаҳрамон руҳий ҳолати ва ботиний дунёсини ифодалашда нутқий характеристика етакчилик қилса, иккинчи ҳолатда муаллифнинг воқеликка нисбатан бевосита субъектив муносабати асосланганлиги билан ажралиб туради.

3. Ўрганишлар жараёнида уларнинг ҳикояларида қўлланилган бадиий психологизмнинг ички нутқ – ички лўқма (реплика), ички диалог, ички монолог (монолог-хотира, монолог-мулоҳаза, монолог-мушоҳада), портрет, нутқий характеристика, пауза воситаси, туш, деталь каби унсурларнинг бадиий талқини ва психологик параллелизм, матндаги услуб, шахс “мен”ининг бўлиниши каби масалалар бўйича хулосалар берилди. Ҳар иккала адиба ҳикояларида мураккаб психологик ҳолат –галлюциянация ҳодисаси тасвирланган. Ғада ас-Самман ижодида мазкур ҳодиса шахс “мен”ининг бўлиниши билан ҳам бирга қўлланилиб, қаҳрамоннинг “ички мени” билан боғлиқ ҳолатлари психоанализга мувофиқ тасвирланган. Зулфия Қуролбой қизининг “Ёзсиз йил” ҳикоясида эса сублимация (яъни онг ости истакларининг турли шаклларда содир бўлиши) ҳодисаси билан уйғунлашиб, ўлим тўшагида ётган ошиқ йигит Собирнинг орзуси – маҳбубаси Марваридга уйланиши баланд иситмада алаҳсираганда содир бўлиши психоаналитик асосларга эга.

4. Ғада ас-Самман ҳамда Зулфия Қуролбой қизи психологик ҳикояларининг номланиши ҳам бадиий асарнинг мажозий ва рамзий тушунчалар асосида ифода этилиши жиҳатидан ўзига хосликлар касб этади. Масалан, қаҳрамон исми ёки унинг руҳиятидаги ҳолатнинг ҳикоя номига кўтарилиши бадиий-психологик асарларда персонаж ички дунёси билан боғлиқ руҳий вазият ва ҳолатлар ғоявий-эстетик ҳамда композицион жиҳатдан муҳим аҳамиятга эга бўлиб, асар сюжети воқеаларини ўз атрофига бирлаштиради, бош ғояни очишга хизмат қилади.

5. Ғада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи қаламига мансуб қатор ҳикоялар психологик ва магик реализм уйғунлигида баён этилган: бадиий образ ички олами ва ботиний ҳаёти тасвирлари чуқур ифодаланган реалистик воқеликка – нореал (ғайб) ҳодисалари муаллиф томонидан ҳеч қандай огоҳлантиришсиз кириб келади. Бунда иккала муаллиф ҳам бир йўлдан боради– матн икки хил шрифт билан ажратиш усули орқали Ғада ас-Самман ўтмиш ва реал вақт воқеликларини урғуласа, Зулфия Қуролбой қизи реал мавжуд дунё ва унга параллель бўлган ғайб оламини ажратади.

6. Ҳар икки ёзувчи ижодида феминистик қарашлар алоҳида бўртиб туради. Хусусан, уларнинг ҳикояларида муаллиф томонидан “ҳимояга олинган аёл” образлари нафақат ўзига хослиги билан, балки уларнинг жамиятдаги ўрнини ёзувчи томонидан аниқ тасвирлаб берилганлиги билан ҳам аҳамиятга молик. Бу борада Ғада ас-Самман умумараб, Зулфия Қуролбой қизи эса Марказий Осиё жамияти қарашларидан келиб чиққан холда ёндашса-да, асарларда “ҳимояга олинган аёл” концепти, кўтарилган ғоялар ва муаллифларнинг мақсади муштаракдир.

7. Иккала адиба ижодидаги яна бир муҳим масала: Ғада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ижодида муҳаббат ва оила мотиви доимийлиги ва етакчилиги билан ажралиб туради. Адибалар ҳикояларидаги қаҳрамонлар орқали инсон бахти учун энг муҳим омиллардан бири сифатида муҳаббат ва оилани қадрлаши бадиий таҳлиллар орқали очиб берилган.

8. Гада ас-Самманнинг психологик ҳикояларида доимий равишда ретроспектив сюжет типи ҳамда конфликт сифатида инсон ва жамият зиддиятлари етакчилик қилган бўлса, Зулфия Қуролбой қизининг психологик ҳикоялари асосан хроникали сюжет типиди баён қилилиб, инсон ва жамият зиддиятлари билан бир қаторда, инсон ва инсон конфликтини ҳам пешқадамлиги аниқланди.

9. Гада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ҳикояларида аёллар ва уларнинг руҳияти талқини уч хил йўналишда тасвирланади:

- Аёл тақдирида “Она” мавқеининг аҳамияти;
- Аёл жамиятнинг тенг ҳуқуқли ва яратувчан аъзоси сифатида;
- Миллий-оилавий анъаналар қобиғидаги аёл.

Шу вақтга қадар ёзилган бадиий асарларда аёллар гўзал, меҳрибон, сабрли, меҳнатқаш ва оила чироғи рамзи бўлиб талқин этилган бўлса, Гада ас-Самман ҳамда Зулфия Қуролбой қизи яратган аёл образлари ўзининг ҳур фикрлилиги, кенг дунёқараши, шижоати ва қатъиятлилиги билан ажралиб туриши бадиий таҳлиллар орқали кўрсатилди.

10. Гада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ижоди ва ҳикоянависликдаги услубида ўзаро ўхшашликлар кузатилса-да, аммо иккала адибани ижодкор сифатида шакллантирган муҳит турлича бўлганлиги боис, уларнинг бадиий адабиётга олиб кираётган масалалари ҳам турличадир. Иккала ёзувчида ижодкор шахси ва услубининг шаклланишида, шунингдек, асарларда кўтарилаётган муаммолар кўламига ички ва ташқи омиллар сезиларли таъсир ўтказганлиги аниқланган:

Ғ.ас-Самманнинг ижодига ички омил сифатида Суриядаги мураккаб сиёсий вазият, турли мафкуравий зиддиятлар, Исроил билан бўлган уруш мағлубияти алами, кейинчалик Ливан пойтахти Байрутга кўчиб борганидан сўнг, диний ички қарама-қаршилиқлар, конфессионализм ҳамда унинг оқибатидаги фуқаролар уруши таъсир кўрсатган. Сўнгра, Европага оиласи билан кўчиб кетиши натижасида адиба араб муҳожир адабиётининг йирик намояналаридан бирига айланди. Ташқи омил сифатида эса, жаҳон адабий жараёнларида психологик ва магик реализм каби йўналиш ва оқимлар таъсирининг кучайиши, қолаверса, Гада ас-Самманнинг инглиз абсурд адабиёти бўйича илмий фаолият олиб бориши унинг ижодига сезиларли таъсирини кўрсатди. Юқорида қайд этилган ички ва ташқи омиллар Гада ас-Самман асарларида умумбашарий муаммолар акс этишига замин яратди.

Зулфия Қуролбой қизи ижоди ҳам икки – ички ва ташқи омил таъсирида шаклланган бўлиб, Собиқ Иттифоқ даври тоталитар тизими ва унинг барҳам топиши, Ўзбекистон мустақиллигининг илк даври қийинчиликлари, қишлоқдаги оғир ҳаёт ва унинг муаммолари ички омил бўлса, мустақилликдан кейин ўзбек адабиётига шиддат билан кириб келган жаҳон адабий жараёнлари ва улардаги янгиликлар, хорижий адабиёт тажрибаси ва таъсири ташқи омил вазифасини ўтаган.

**SCIENTIFIC COUNCIL AWARDING SCIENTIFIC
DEGREES DSc.03/30.12. 2019.Fil/Tar.21.01
AT TASHKENT STATE UNIVERSITY OF ORIENTAL STUDIES**

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF ORIENTAL STUDIES

ABDULLAEVA DILAFRUZ SURATILLAYVNA

**ARTISTIC PSYCHOLOGISM IN MODERN ARABIC AND UZBEK
STORIES**

(On the examples of the stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kurolbay qizi)

10.00.06 – Comparative literary criticism, contrastive linguistics, and translation studies

ABSTRACT
of dissertation for the degree of philosophy (PhD) on philological sciences

Tashkent – 2022

The theme of the dissertation for Doctor of philosophy (PhD) was registered at the Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under number B2020.2.PhD/Fil1297

The dissertation has been carried out at the Tashkent State University of Oriental Studies.

The abstract of the dissertation in three languages (Uzbek, English, Russian (abstract)) is placed on the website of the Scientific Council (www.tsuos.uz) and on the website Ziyonet information and educational portal website (www.ziyonet.uz).

Scientific adviser:

Mannonov Abdurakhim Mutalovich

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor

Official opponents:

Khallieva Gulnoz Iskandarovna

Doctor of Philological Sciences, Professor

Mutalova Gulnora Sattarova

Doctor of Philosophy (PhD), Associated Professor

Leading organization:

Institute of the Uzbek language, literature and folklore after the academy of the science of the Republic of Uzbekistan

The defense of dissertation will take place on « ____ » _____ 2022 at ____ at the meeting of the Scientific Council DSc.03/30.12. 2019.Fil/Tar.21.01 at the Tashkent State University of Oriental Studies. (Address: 100060, Tashkent, Shakhrisabz Street, 16. Phone: (99871) 233-45-21; Fax: (99871) 233-52-24; e-mail: e-mail: info@tsuos.uz.).

The dissertation is available at the Information Resource Centre of the Tashkent State University of Oriental Studies (registered under the number № ____). (The address: 100060, Tashkent, Shakhrisabz Street, 16. Phone: (99871) 233-45-21.)

Abstract of dissertation sent out on « ____ » _____ 2022.
(Protocol at the register № ____ of « ____ » _____ 2022).

Q.Sh. Omonov

Chairman of the Scientific Council
awarding scientific degrees, a.i.,
Doctor of Philological Sciences

R.A.Alimukhamedov

Scientific Secretary of the Scientific
Council awarding scientific degrees,
Doctor of Philological Sciences

B. Tukhliyev

Chairman of the scientific seminar
at the scientific council,
Doctor of Philological Sciences,
Associated Professor

INTRODUCTION (annotation of the PhD thesis)

Relevance and necessity of the theme. World literature, like all other fields in the process of globalization today, is developing rapidly. It is known that the literature of each nation has its own stage of development. Also, as we study the stages of development of the literature of each country, we can observe to a certain extent the influence and similar appearances of the literature of other related or relatively distant countries at each stage. The relationship of Uzbek literature with Arabic literature goes back a long way and continues to this day. While our ancestors have been acquainted with the world-famous work of Arabic literature "One Thousand and One Nights", a significant contribution to the development of Arabic literature was made by the works of the great Uzbek thinkers and encyclopedic scientists who lived in the early Middle Ages and the Middle Ages and wrote most of their scientific and literary works in Arabic in the genres of prose and poetry and literary genres. It is also reflected in the commonality of Islamic culture, religious customs, Eastern philosophy, lifestyle and traditions, works and ideas of European modernists - literary works that have influenced the literature of both nations. These commonalities require common themes in modern Arabic and Uzbek literature, similar plots and images, literary coherence - a comparative-typological and comparative-historical study of the literature of the two nations.

For almost two centuries, the issue of artistic psychology and psychological analysis has remained one of the most pressing issues on the agenda in world literature. In the works of art, led by humanistic ideas and the philosophy of existentialism, man and his life, personality and his value, self-awareness and self-awareness, and, most importantly, the hero's psyche and inner world came to the fore. In modern literary processes, works written in the method of social realism, glorifying human labor, depicting the characters of the work and the relationships around them, have lost their relevance, and the need for psychological works has increased.

At the end of the 20th century and the beginning of the 21st century, artistic psychologism, especially psychological storytelling, has been leading the way in the development of Arabic and Uzbek storytelling compared to other genres. First of all, such psychological stories are very impressive in describing the problems of today's society and the complex aspects of human destiny in it, secondly, through these stories, the problems inherent in contemporary societies, how defects affect the human psyche, and through the psyche, its destiny, are skillfully revealed by the authors through psychological imagery and psychological analysis.

It is no coincidence that in this dissertation the stories of the Syrian-Lebanese writer Ghada al-Samman and the Uzbek writer Zulfiya Kurolboy qizi were selected for the comparative study of modern Arabic and Uzbek psychological stories. The reason is that although these two writers lived and worked at the same time and did not interact with each other, there are many commonalities in their work and style.

Resolutions of the President of the Republic of Uzbekistan No. PR-4947 of February 7, 2017 "About the strategy of actions for further development of the

Republic of Uzbekistan", No. PP-4680 of April 16, 2020 "On measures to radically improve the training system and increase the scientific potential in oriental studies" In order to fulfill the tasks set out in the Decree of January 12, 2017 "On the establishment of the Commission for the development of the system of printing and distribution of books, further improvement and promotion of reading books and reading culture" and other regulations related to this activity. serves.

Relevant research priority areas of science and developing technology of the Republic. The research of the dissertation was carried out in the framework of the priority direction of the development of science and technology of the Republic of Uzbekistan I. "Formation of a system of innovative ideas and ways to implement them in the social, legal, economic, cultural, spiritual and educational development of an informed society and democracy."

The degree of study of the problem. Late 20th and early 21st century Arabic and Uzbek storytelling, there are also a number of scholarly studies on the subject of artistic psychologism within individual countries. In particular, a significant part of the research work on modern Arabic literature has been carried out by Russian Arab scholars.

V.Kirpichenko, V.Safronov, S.Projogina, E.Ali-Zade, B.Chukov and other researchers of the former Soviet Union, the dynamics of the development of modern literary processes in Egypt, the West, and Iraq, theoretical and practical results on the constant struggle between the concepts of "old" and "new", the rapid change of aesthetic views, the constant expansion of ties with foreign literature and, at the same time, the desire to preserve national identity are of great importance in the study of literature⁴⁰. In particular, the work of the Syrian-Lebanese writer Ghada al-Samman was studied in a monograph by the Russian scholar N. Shuiskaya, and the scholar's stories written in the 60s and 90s were included in the study⁴¹. In her research, she focuses on the art, ideological-thematic scale and formal structure of Ghada al-Samman's short prose works, and makes an artistic analysis of the socio-political issues, women and social issues, internal conflicts in the Arab world and the interpretation of war chronicles. However, in N.Shuyskaya's well-known research, the issue of artistic psychology in the work of the writer Ghada al-Samman, in particular, the elements of psychological and magical realism, has not been studied at the level of research.

The role of Uzbek orientalists in the study of the development and artistic and aesthetic features of the story genre in Arabic literature is special. M.Akbarova's⁴²

---

40 Мухиддинова Д.З. Жўрж Салим хикояларида бадий тафаккур эволюцияси. Филол. фил. номз. диссер.– Т., 2008. Б 5.

41 Шуйская Н. Новеллистика Гаде ас-Самман (60-90 гг). Автореферат дисс. ... канд. филол. наук. – М. 2011; ўша муаллиф: Шуйская Н. Героини Гаде ас-Самман бросают вызов. //Азии и Африка сегодня. 2007, №7; ўша муаллиф: Шуйская Н. "Поэтесса рассказа" из Сирии. //Азия и Африка сегодня, 2005 г., №2

42 Акбарова М. Х. Лига сирийских писателей и ее место в развитии современной сирийской новеллистики. Дис. ... канд. филол. наук. –М. 1965; Пути развития современной сирийской литературы. // Сб. науч. тр. ТашГУ: Арабская литература (средневековье и современность). –Ташкент, 1982. - № 697. –С.104-118; Литература Сирии в социокультурном контексте. //Журнал вопросы филологии. –Москва: РАН, 2003. - № 2 (14), –С.124-126; Литература Сирии в социокультурном контексте. //Журнал вопросы филологии. –Москва: РАН, 2003. - № 2 (14), –С.124-126; Современные течения в арабской литературе (II пол. XX в.). // ТошДШИ Илмий ишлар тўплами: Шарқ филологиясининг тугун ва ечимлари. –Тошкент, 2005. –Б.153-160.

dissertation and a number of scientific studies are devoted to the formation and development of the story genre in Syria and the activities of the Syrian Writers' Union (1951-1958). R. Khodjaeva⁴³ studies the issues of prose and drama in modern Arabic literature on the example of the work of the great representative of Egyptian literature Abdurrahman Al-Khamisi, and draws conclusions about the characteristics and evolution of epic and dramatic genres in Arabic literature. Also, R. Khodjaeva's textbook "History of Arabic literature of the new period"⁴⁴ in Uzbek for the first time provides theoretical and scientific conclusions on the peculiarities of the enlightenment movement in Syria in the late XIX and early XX centuries, the activities of advanced enlighteners, their works. D. Mukhiddinova's research⁴⁵ provides theoretical, scientific and practical conclusions on the content changes in storytelling in the process of updating. At this stage, such features as a vivid reflection of the emotional experiences of the protagonist, dialogue in the author's speech, the use of monologues, versatility in plot construction, the development of compositional elements, including the division of the human "I" in the narrative, the human psyche and its primacy in essence, are manifested, emphasizes the spiritual decay of man, the intensification of the desire to reflect his mysterious world.

In the dissertation, the state of "alienation" from society and life, "loneliness" and its causes are justified in terms of the philosophy of existentialism. These ideas and the issues raised in the field of psychology, presented in the dissertation of the scientist, will undoubtedly help in the study of the tasks set in our research and in our methodological approach. In the research conducted by orientalist Sh.Ahmedova⁴⁶ the principles of development of modern Kuwaiti storytelling have been studied on the example of the works of writers Layla al-USman and Surayyo Baqsami. In her research entitled "developed in psychological stories focused on self-awareness and subconscious secrets in the works of writers" Sh.Akhmedova gave theoretical and scientific conclusions about identity.

Ghada al-Samman's work, especially storytelling, has been studied by Arab scholars, such as the literary scholar Nujud Faris Hassan al-Khatib⁴⁷, who shared Ghada al-Samman's views on gender equality with the British modernist writer Virginia Woolf who was the pioneer and the member of feminism. In her research, the scholar compares the theme of marriage, which played an important role in both writers' works, by analyzing Ghada al-Samman's "The Impossible Novel: Damascene Mosaic" and Virginia Woolf's "To the Lighthouse".

Another Arab scholar, Mona Fayad, He made a comparative study of Ghada al-Samman's novel "*Beirut Nightmares*" and the novel of the Egyptian writer Navala

---

43 Ходжаева Р.У. Художественная проза и драматургия Абд ар-Рахмана ал-Хамиси.– Т.: Фан. 1975.

44 Хўжаева Р. У. Янги давр араб адабиёти. Ўқув қўлланма. 1-қисм. –Т.: ТошДШИ, 2004.

45 Мухиддинова Д.З. Жўрж Салим хикояларида бадий тафаккур эволюцияси. – Т. Фил. фан. ном..... диссертацияси. –Т., 2008.; Мухиддинова Д.З. XX аср араб янги хикоячилигининг шаклланиши ва ривожланиши. Т. Фил.фан.док... диссертацияси. 2017.

46 Аҳмедова Ш. И. Замонавий Кувайт хикоянавислиги тараккиётида адибалар Лайло ал-Усмон ва Сурайё ал-Бақсамий ижодининг ўрни. Фил.фан. ном..... диссертацияси. – Т., 2010.

47 El-Khatib N. The Theme of Marriage in Virginia Woolf and Ghada Al-Samman : A Comparative Study of Two Novels. Yarmouk University, Irbid. 1999.

al-Saadavi, "Woman at point Zero"⁴⁸, and tried to reveal the principles of psychological realism in the prose of the writers.

Syrian writer Abdul Latif Arnaut⁴⁹ studied the peculiarities, development principles and perfection of Arabic immigrant literature in Ghada al-Samman's novels based on the author's collection of short stories "Square Moon: Supernatural tales" and the method of psychological and magical realism on the example of Ghada al-Samman's prose.

Another Syrian literary scholar, Marusheikh Muhammad Saleh⁵⁰, in the third chapter of his PhD dissertation on "The Problem of Personality and Society in the Interpretation of Syrian Storytellers in the 60s and 80s" he analyzed Ghada al-Samman's stories written in the 1960s and entitled it "Arabian woman and modern world in Ghada al-Samman's stories". In this chapter, the author's ability to create female images is highlighted, as well as the social and political issues of special importance in his works.

American arab scholar Pauline Homsy Vinson also studied the works of Ghada al-Samman and stated that she was a writer⁵¹ who could depict the problems of every social layer.

Iranian Arab scholars preferred Ghada al-Samman's poetry to her prose. Iranian literary critics Mehrali Yazdanpanah analyzed the lyrics⁵² in the poetry of Ghada al-Samman and Simin Behbahani, and Zaynab Khatiri studied semantic anomalies in the poetry of Ghada al-Samman and Zhaleh Esfahani⁵³.

It is known that in recent years we have seen an increase in artistic psychology and psychological analysis in Uzbek literature, especially in prose. Among them, the work of Zulfiya Kurolobov qizi is noteworthy, although the author's work has not been studied in a monograph, there are a number of works on the study of prose and lyric works in the psychological genre in Uzbek literature. In particular, A.Rasulov, N.Shodiev, N.Yuldashev, H.Umurov, A.Kholmurodov, S.Komilova, P.Kenjajeva, M.Bobokhonov, M.Sheraliev, Yu.Eshmatova, and Sh.Botirova in their dissertations they have studied various aspects of the issues of artistic psychologism and psychological analysis, M.Kilicheva, N.Kobilova conducted comparative research on the topics of artistic psychology and psyche⁵⁴.

---

⁴⁸<https://www.aljadid.com/content/woman-point-zero-bid-survival-review-ghada-sammans-beirut-nightmares> (Mona Fayad. "Woman at Point Zero": A Bid for Survival, a Review of Ghada Samman's 'Beirut Nightmares'. Al Jadid, Vol. 4, No. 23 (Spring 1998)

⁴⁹ <https://www.nizwa.com/غادة-السمان-و-القمر-المربع/>

⁵⁰ Марушейх Мухаммад Салех. «Личность и общество» в трактовке сирийских новеллистов 60-80 –х годов». Дис. ... канд. филол. наук. – Т. 1993. – 163 с.

⁵¹<https://www.aljadid.com/content/ghada-samman-writer-many-layers> (Pauline Homsy Vinson. Ghada Samman: A Writer of Many Layers. Al Jadid Magazine, Vol. 8, no. 39 (Spring 2002).

⁵²http://clq.iranjournals.ir/article_629909.html?lang=en (Comparative study of Ghada al-Samman and Simin Behbahani's lyric poems)

⁵³http://clq.iranjournals.ir/article_679121.html?lang=en (A Comparative Study of Semantic Abnormality in the Poems of Zhaleh Esfahani and Ghada Al-Samman)

⁵⁴ Шодиев Н. А. Қаҳҳорнинг психологик таҳлил маҳорати: Филол. фан. номз... дисс. автореф. – Т., 1973; Юлдашев Н. Проблемы психологического анализа в узбекской прозе (Внутренний монолог в романах А.Кадыри, Айбека, А.Каххара, А.Якубова): Автореф.дисс...канд.филол.наук. – М., 1982; Умуров Х.И. Проблема психологизма и узбекский роман: дисс.на соиск.учен.степ.д-ра филол. наук. –Ташкент; ўша муаллиф: Ўзбек романчилигида бадий психологизм. – Т.: Ўқитувчи, 1982; ўша муаллиф: Бадий психологизм ва ҳозирги ўзбек романчилиги. – Т.: Фан, 1983; ўша муаллиф: Бадий ижод асослари. – Т.:

However, to date, the comparative study of modern Arabic and Uzbek literature in Uzbek oriental studies, the issues of artistic psychology in prose, especially in storytelling, have not been involved in special research from the point of view of comparative literature. The works of the Syrian-Lebanese writer Ghada al-Samman and the Uzbek writer Zulfiya Kuroloy qizi, in general, have not been the subject of any monographic research and the works of the two writers have not been compared.

Relation of the theme of dissertation with the scientific- research works of higher educational institution, which is the dissertation conducted in. The topic of the dissertation is an integral part of the research plan of the Tashkent State University of Oriental Studies on "Literary Studies and Comparative Literature of the Orient."

The aim of the research is to discuss the issues of artistic psychology and psychological analysis, interpretation, representation of image tools in the works of two authors in small epic genres and to reveal the issues of mastery of depicting Oriental society and the influence of this environment on the female psyche, the role of oriental national and religious motifs, questions of poetic commonalities and peculiarities in style through the stories of Arabic writer G'ada al-Sammam and Uzbek writer Zulfiya Kuroloy qizi.

The objectives of the study are:

Identification of artistic and composite features associated with the use of artistic psychologism and psychological imagery in the stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy's qizi;

to prove methodological commonalities and peculiarities in the reflection of artistic psychology on the basis of the studied materials;

to reveal the two authors' interpretation of inner speech and its types, psychological portrait and speech characteristics as a means of psychological analysis in the artistic embodiment of the human psyche;

to substantiate the use of artistic psychologism in the creation of an image based on the analyzed stories and in the disclosure of its character;

through the artistic analysis of the image of women in the works of writers in three directions, the study of the role of "Mother" in the fate of women, the concept of "social woman" and "eastern society", national and family values and its impact on women's psyche.

The object of research is collections of short stories of two authors who lived at the same period- the Arab writer Ghada al-Samman's "Your Eyes are my Destiny" («عينك قدرى» "Айнаак қадри"), Foreigner's night («ليل العرباء» – "Лайлул Ғурабаа"), "The Departure of old ports" («رحيل المرافى القديمة» – "Ар-раҳилул марафилл

Ўзбекистон, 2001; Холмуродов А. Одил Ёқубов романларида психологизм: Филол. фан. номз... дисс. автореф. – Т., 1991; Кенжаева П. Истиқлол даври ўзбек насрида қахрамон руҳиятини тасвирлаш тамойиллари. (Э.Аъзам, Х.Дўстмуҳаммад, С.Вафо ҳикоялари мисолида). – Т.:ТДШУ, 2020; Ю.Эшматова. Истиқлол даври ўзбек кинесавиятида аёл руҳиятини бадиий талқини. Филол. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)дисс. автореф. – Тошкент, 2020; Киличева М. Инглиз ва ўзбек адабиётида психологик ҳолатлар талқинида адабий таъсир муаммоси (ёлғизлик мотиви мисолида). Филол. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)дисс. автореф. – Бухоро, 2020; Н.Қобилова. Жек Лондон ва Абдулла Қаҳҳор ижодида бадиий психологизм. Филол. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)дисс. автореф. – Бухоро, 2020;

кадима”) and "Square Moon: Supernatural tales" («القمر المربع» – “Ал-қамарул мураббаъ”) and Uzbek writer Zulfiya Kuroloy qizi's "Ancient song" and "Death is nothing", as well as psychological stories published in the press and online publications are selected.

The subject of the research is the study of the problem of artistic psychology in modern Arabic and Uzbek storytelling on the example of a methodological and artistic comparative study of the stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi.

Research methods. Comparative-historical, comparative-typological, biographical, psychological analysis methods were used to cover the research topic.

The scientific novelty of the research is:

the peculiarities and evolution of artistic psychology in modern Arabic and Uzbek storytelling are revealed through a comparative study of the psychological stories of the Arab writer Ghada al-Samman and the Uzbek writer Zulfiya Kuroloy qizi;

In the stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi, internal speech and its types, psychological portrait, speech characteristics, hallucinations, style in the text, means of pause, division of the person into "I" principles are defined;

The stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi are based on artistic psychologism, the interdependence of the author and the Eastern psyche, the presence of motivational similarities as a loneliness, human dignity, unrequited love in the psychological interpretation of the heroic character, inner world, inner life categories;

In the stories of two writers demonstrate the psychological analysis of family values, the problems of women and time, women and society, as well as the author's mastery of psychological analysis in creating the image of women.

The practical results of the study are as follows: The results of a comparative study of the commonalities and peculiarities of psychology reflected in the unrelated stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy in different regions and at the same period are comparative moreover it provides important scientific and theoretical information for literature, contributes to the improvement of textbooks and manuals in this field;

Interethnic friendship, literary ties and its contribution to the development of our national literature serve as a source of propaganda and advocacy through the media.

Reliability of research results. The reliability of the results of the study was obtained from the views of local and foreign literary critics, the literary analysis of the stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi was carried out on the basis of comparative-historical, comparative-typological analysis methods, conclusions and recommendations.

The scientific and practical significance of the dissertation results. The scientific significance of the dissertation results is determined by the fact that it serves as a basis for research on literary relations, problems of literary influence and comparative literature, the theoretical conclusions of the study serve as a scientific-

theoretical source in the study of artistic psychology and the development of the genre of psychological storytelling.

The practical significance of the results is that in philological higher education institutions such subjects as "Introduction to Literary Studies", "Literary Theory", "World Literature", "Comparative Literature", "Literature of the country where the language is studied", "Modern literary process", "Poetics of fiction" can be used in scientific and theoretical strengthening of seminars, creation of textbooks, manuals and complexes.

Implementation of research results. On the basis of methodological and practical recommendations for the study of artistic psychology in modern Arabic and Uzbek stories:

The role of Ghada al-Samman in the development of modern Arabic literature and the results of his psychological stories were used in the fundamental research project F-1-139 "History of Oriental Literature and Typology of Genres" (Tashkent State University of Oriental Studies, March 11, 2022 01 - Reference No. 04-01 / 477). The application of scientific results reveals the character of the image, the inner monologue and its types in the stories of Ghada al-Samman in the description of the human psyche and inner world, psychological portrait, speech characteristics, hallucinations, style in the text, means of pause, division of personality "I" served to define the principles;

Scientific-theoretical analysis of the comparative study of the problem of artistic psychology in the storytelling of modern Arab writer Ghada al-Samman and Uzbek writer Zulfiya Kuroloy qizi from scientific conclusions and recommendations were used in the scenario of the programs "Education and Development", "Youth of Uzbekistan" of the editorial board of the SUE "Cultural-educational and artistic broadcasts" of Uzbekistan National Television and Radio Company "Uzbekistan" (Reference No. 04-36-614 of March 17, 2022 of the State Unitary Enterprise "Uzbekistan TV Channel" of the National Television and Radio Company of Uzbekistan);

Ghada al-Samman and Uzbek writer Zulfiya Kuroloy qizi's stories contain artistic theoretical analysis, scientific conclusions and suggestions on artistic psychology, psychological imagery, the relationship between the author and the Eastern psyche, the hero's character, the inner world, the interrelationships in the psychological interpretation of inner life. Recommendations were used in the text of reports of scientific and literary events of the Writers' Union of Uzbekistan.

Scientific theoretical analysis, scientific conclusions, suggestions and recommendations on artistic psychologism, psychological imagery, the relationship between the author and the Eastern psyche, the heroic character, the inner world, the interrelationships in the psychological interpretation of inner life in the stories of Ghada al-Samman and Uzbek writer Zulfiya Kuroloy qizi were used in the text of reports of scientific and literary events of the Writers' Union of Uzbekistan. ("Writers' Union of Uzbekistan", reference number 01-03 / 386 dated March 4, 2022). In the interpretation of artistic psychologism in modern Arabic and Uzbek storytelling, the methodological principles of psychological analysis, such as

internal monologue and its types, psychological portrait, speech characteristics, hallucinations, style in the text, means of pause, division of personality "I" are identified.

Approbation of research results. The results of this research were publicly discussed in the reports of 4 international and 3 republican scientific-practical conferences.

Publication of research results. A total of 18 scientific articles on the topic of the dissertation were published. The main scientific results of the doctoral dissertations of the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan are published in 7 scientific publications, 2 of which are from foreign journals.

The outline of the dissertation. The dissertation consists of an introduction, three chapters, a conclusion and a list of references, the total volume is 143 pages.

MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

In the introductory part of the dissertation, based on the relevance and necessity of the topic, the goals and objectives, object and subject of the research are defined. The relevance of the research to the priorities of the development of science and technology of the Republic of Uzbekistan, its scientific novelty and practical results are described. Based on the reliability of the obtained results, their theoretical and practical significance is revealed. Information on the implementation of research results in practice, approbation of the work, results, published works and the structure of the dissertation.

The first chapter of the dissertation is entitled **"The Problem of Psychologism in Fiction."** This chapter analyzes the concept of artistic psychology, the history of its study, as well as the scientific views of leading scholars in the field, the peculiarities of the genre of psychological story in modern Arabic and Uzbek literature, as well as the role of artistic psychology in the works of Syrian-Lebanese writer Ghada al-Samman and Uzbek writer Zulfiya Kuroilboy qizi is revealed.

Examining the peculiarities of artistic psychology on the example of modern Arabic and Uzbek storytelling, we observe its leadership in the modern literary process. Today, the direction of psychological imagery and style, which has a certain position in world literature, is in the center of special attention of a wide range of readers and literary critics.

The concept of psychologism was introduced into Russian literature almost one hundred and fifty years ago, when L.Ya.Ginzburg wrote "at a time when psychological innovations were just entering the traditional literary genres and were not yet fully formed, psychologism had already developed in the related genres of fiction – novel, diary, memoir and autobiographical genres⁵⁵".

The issue of artistic psychology in Uzbek literature entered the scientific field in the second half of the XX century. A.Rasulov, N.Shodiev, N.Yuldashev, H.Umurov studied this issue in the last quarter of the last century. In the period of independence A.Kholmurodov, P.Kenjayeve, Yu.Eshmatova, Sh.Botirova, M.Kilicheva, N.Kobilova conducted research on the issues of artistic psychology and psychological analysis. In Arabic literature, the issue of artistic psychology has been studied by a number of scholars of Arab literature (Ibrahim Fazallah⁵⁶, Dr. Anwar Abdulhamid Musa⁵⁷, Samir Abduhu⁵⁸, John Na'um Tannus⁵⁹, etc.). The issue of artistic psychologism, in particular psychological realism in the work of Ghada al-Samman, was studied by the Syrian writer and scholar Abdul Latif Arnaut⁶⁰.

Artistic psychology has its place in various literary types and genres, and while its presence is mandatory in poetic works, one of its main functions in prose and dramatic works is the creation of character. Although the story genre is the smallest of the epic genres, it is the leader among other prose genres in revealing the psyche

⁵⁵ Гинзбург, Л. Я. О психологической прозе. О литературном герое. СПб.: Азбука, 2016, 76-6.

⁵⁶ إبراهيم فضل الله. علم النفس الأدبي مع نصوص تطبيقية. دار الفارابي. بيروت 2011. ص 215.

⁵⁷ أنور عبد الحميد الموسى. علم النفس الأدبي. دار النهضة العربية للطباعة والنشر والتوزيع. بيروت 2011. ص 230؛ البلاغة العربية والتحليل النفسي. دار النهضة العربية للطباعة والنشر والتوزيع. بيروت 2016. ص 256.

⁵⁸ سمير عبده. التحليل النفسي لشخصية نزار قباني. منتدى المعارف. بيروت 2013. ص 185.

⁵⁹ جان نعوم طنوس. التحليل النفسي لحكايات الأطفال الشعبية. دار المنهل اللبناني للطباعة والنشر. بيروت 2005. ص 243.

⁶⁰ <https://www.nizwa.com/غادة-السمان-و-القمر-المربع/>

of the artistic image - artistic psychologism and its various manifestations to the reader. Psychological storytelling, with its short, concise and up-to-date philosophical ideas for each era, has become the most convenient genre for the reader and writer of the information age living in today's globalization process. In the study of artistic psychology, it is important to compare the stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi, created in the influence and reality of various socio-political situations, their narrative style and psychological analysis. The study of leadership issues in the work of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi serves to discover a number of elements of artistic and psychological analysis in modern Arabic and Uzbek storytelling and to reveal the leading factors of these trends in modern world prose.

If we carefully study the works of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi, the brightest representatives of the literature of the two countries, who are now working effectively, we will see that artistic psychology is leading in the works of both writers. A comparative study of the psychological stories of the two storytellers is important in assessing modern Arabic and Uzbek literature, in particular, storytelling and the principles of its development.

The second chapter of the dissertation is entitled "**COMMONWEALTH AND SPECIFICITY OF SPIRITUAL IMAGES IN THE STORIES OF GHADA AL-SAMMAN AND ZULFIYA KUROLBOY KIZI**". The chapter explores the inner speech in the stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi: replica, the artistic realization of dialogues and monologues, the artist's skill in using portraits and speech characteristics, and the principles of realism in the art of writers' stories.

Writers Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi also include psychological analysis in their work, such as internal speech - internal replication, internal dialogue, internal monologue (monologue-discussion, monologue-memory, monologue-reflection), speech characteristics, portrait, repetition, hallucinations, pauses. The issue of internal speech is of special importance in the prose of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi, in particular, in storytelling. The similarity between the two authors' styles is that the artist's goal is reflected in this aspect. The difference is that in Ghada al-Samman's work, the story is told in the language of the protagonist from beginning to end, using only narrator-character speech to convey the spirit of the work. An important aspect of Zulfiya Kuroloy's psychological stories in the language of the narrator-author is that the image of the author is so absorbed in the work that it feels as if she is standing next to the protagonist. For example, in the story "Uncle Kholik" by Zulfiya Kuroloy qizi, the inner line is enclosed in parentheses, separated from the general text, and is given as a commentary on the narrator's story: *Out of curiosity (that's human behavior), I quit what I was doing and went to the front door.*⁶¹

Internal dialogue, on the other hand, is a complex psychological phenomenon in which the character engages in a life conversation with himself or another person. Internal dialogue is common in the prose of the Arab writer Ghada al-Samman in

---

⁶¹ Given novel. P. 192.

the case of the division of the individual into two. For example, in the author's story "Another cold evening", the author portrays two characters in the image of one person - Fatima, the youngest but spoiled daughter of a large family, and Tima, a single woman:

"تيماء، هل أنت حزينة؟" .. "لست حزينة بالضبط يا فاطمة، لكن الأشياء كلها امتزجت واختلطت و تشوهت... أعصابي شبكة ممزقة، فيها آثار حريق قديم لم تعد تذكر في أي كهف شب، و لا كيف و متى" .. "أسألي رف كتبك".

اليوت يصرخ من دفني كتابه: أنا انسان الأرض البوار.

كامو يئن: أنا الغريب.

سارتر: انا الاله.

كافكا: انا المحكوم سلفًا بلا جريمة، أنا الصرصار.

ثم يصرخون جميعًا معًا و تنضم الى الجوقة آلاف الصرخات، تمتزج، تعول، تهدر، ثم موجة من الفقاعات...⁶²

"Tima, are you sad?" ... "No, I'm not sad, Fatima, but everything is so mixed up ... My nerves are like a torn net, there are traces of an old fire in it, don't you remember which cave was on fire?" how and when "... " Ask your bookcase " .

Eliot shouted from the cover of his book: I am one of the oppressed people on earth.

Kamyu sighed: I'm a stranger.

Sartre: I am God.

Kafka: I am an innocent guilty. I'm cockroach!

Then they all shout together, thousands of shouts are added to their shouts, they mix, rise and fall, and then another wave of bubbles ... **

At this point, the author tries to describe with an internal dialogue the occurrence of a sharp psychological state in the image of a woman who suffers from severe fate and loneliness. Memories of the past and the pain of loneliness erode Timani, and the emotional anguish that results from the loneliness in him calls for a conversation with his "I". In the dialogues of Fatima and Tima in the inner speech, a phenomenon of hallucinations occurs, which is mixed with the words of European modernists. Here, the author uses the *art of talmeh* to describe the work of modernists, such as Eliot, Camus, Sartre, Kafka, in two words.

Due to the fact that Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi are the narrator-characters in the creative style, the literary portrait and the means of speech characterization in the works of both writers come together. For example, in Ghada al-Samman's story "The Cat's Voice", we can see a portrait of the English girl Dezdera in a speech characterization presented in the language of the protagonist Yafa.

لفتت نظري بمظهرها الغريب: قامة طويلة نسبيًا، بنطلون يضيق على ساقين نحيلتين، وردف لا استدارة فيه كأرداف الرجال، و صدر أملس ووجه جميل التقاطيع غريبها، و شعر أشقر قصر يغطي عنقها من الخلف.⁶³

She caught my attention with her weird look. Relatively tall, the pants she was wearing hugged her slender thighs, her chest was just like men's, her breasts were

غادة السمان. ليل الغرباء. أفسية أفرى باردة يسروت، منشورات غادة السمان، 1966. ص. 146.

غادة السمان. ليل الغرباء. المواء. بيروت، منشورات غادة السمان. ص. 26.

smooth, and her face was beautiful, but her short brown hair barely protruded from the back to the collar of her dress...

In the story "Another cold evening", a psychological portrait takes the lead in revealing the idea of the work. The author blames the lack of true faith in people for the religious conflicts and the resulting tragedy, which he portrays through a psychological portrait in his inner monologue when the protagonist sees the body of Fatima's father.

و اقترب من خيط الدماء الدف كان يسيل من فمه. أحسست بغيرة لا حد لها من تلك الابتسامة العجيبة على شفثيه. كانت تحمل كل ما أبحث عند الداخل الكتب، و لا أعرف له لحديداً: شيء كان يسميه أبي "الإيمان".⁶⁴

I approached the blood flowing from his (my father's) mouths as thin as a thread. I felt infinite enthusiasm from the amazing smile on their lips. It contained everything I was looking for in books, I don't know for sure, but my father called it "Faith" (Iyman)" ...

Uzbek writer Zulfiya Kuroloy qizi also has her own style of portraiture - the name of the hero is "suites his/her name", and the name chosen by the author refers to the appearance, character and in some cases even the fate of the image. The author's story "Hilola" is also dedicated to the fate of an Uzbek girl and the depiction of her psyche. It depicts the suffering an ordinary Uzbek girl whose dreams of marriage, femininity and motherhood have become a dream due to a chronic illness.

Hilola ... fragile as young moon, pale, bloodless thin lips... Thick lashes, beautiful eyes, sometimes innocent, sometimes sad, rarely, when she has an excellent mood, she looks with excitement and cheerfulness. And that suits her very well. She looked like the beauties in the books⁶⁵

In this case, Zulfiya Kuroloy qizi uses a static portrait to describe the image of Hilola as soon as the character emerges in the novel. However, the author does not stop there, using a dynamic portrait throughout the work, in the depiction of events and dialogues, adding some details about the appearance of the character during the action: "If only you had seen her! Big and beautiful eyes were bright, her pale cheeks were burning, and a heart-lifting smile restrained her lips, which were always full of pain"⁶⁶.

Another interesting aspect of the similarity in the style of the writers is the use of the text game style, separating the text with simple and italic fonts, parentheses. The peculiarity of the Ghada al-Samman style is that in the text of she separates the present and the past in the text of the work through a simple font and a dark-colored italic font enclosed in parentheses. This method is found in all prose works (novels and stories) of the author and is an integral part of the author's style.

(ليلة رحيل شددي إلى صدرك... أتخبط بنشوة ففي شبائك. أود أن لا أتحرق منها أبداً. همست: سوف أفتقدك!)⁶⁷

⁶⁴ Given novel. P.137.

⁶⁵ Зулфия Куролбой кизи, "Ўлим ҳеч нарса эмас". Янги аср авлоди, Т.:2011 йил. 207-б.

⁶⁶ Зулфия Куролбой кизи, "Ўлим ҳеч нарса эмас". Янги аср авлоди, Т.:2011 йил. 208-б.

⁶⁷ Given novel. P-29.

(The day I left, you hugged me ... I could breathe from your neck. I wish you would never let go of your hug. You whispered slowly: I'm losing you!)

The works of Zulfiya Kuroloy qizi are slightly different in style. For example, in the text of the story "Ancient Song" the italics are referenced in the plain text without comments. The author divides the text into italics and simple fonts, using a text game in the narrative - a simple image of real life in the ordinary font, a conversation of representatives of the supernatural in parallel to the real world. The story does not mention who the dialogue owners are, and their conversations enter the text without warning.

"Oh my Goodness, I have witnessed such an event before."

"When?"

- "A million years ago." ...⁶⁸

Another combination of the psychological stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi is the use of a hallucination psychological imagery from the crisis stages in the character's psyche. If we analyze this phenomenon in the example of Ghada al-Samman's work above, in the story of Zulfiya Kuroloy qizi "Summerless Year" the phenomenon of hallucinations is interpreted differently - it coincides with the phenomenon of sublimation (the occurrence of subconscious desires in different forms):

Sabir layed down, staring at his mother with wide eyes, as if he had not slept for a minute.

"Are you thirsty, son?"

"I'm thirsty, but I won't drink boiled rice water anymore."

- Why?

"At least don't squeeze rice water at my wedding, mom!"

- Wedding...

"Yes, I'm getting married!" Why don't you go to the wedding, mother? Everyone is dusting the yard and dancing.⁶⁹

According to a literary scholar Umarali Normatov, at the moment when life and death come face to face **the meeting with loved one** which did not take place in real life occurs in the imagination. A miracle happens in the case of a young man in love who reminded the fate of Mashrab, as if Mashrab meets his loved one in the heaven"⁷⁰. The writer, through hallucinations, reveals that Sobir's death is also coming – he sees his dead father's spirit.

The third chapter of the research is called "**GHADA AL-SAMMAN AND ZULFIYA KUROLOY QIZI'S PSYCHOLOGICAL STORIES INTERPRETATION OF THE IMAGE OF A WOMAN**". It depicts the gallery of women's images in the works of writers in three forms - the role of "Mother" in the image of women's psyche, the concept of "social woman" in the works of writers and the image of women in the shell of national traditions.

⁶⁸ Зулфия Куролбой кизи. Қадимий кўшиқ. Ҳикоялар.Т.: 2012. Б 125.

⁶⁹ Зулфия Куролбой кизи. "Ўлим ҳеч нарса эмас". Ҳикоялар.Т.: 2012. Б 150.

⁷⁰ Умарали Норматов. "Қалбдаги беназир зиё". —Ёшлиқ, 2010. 5-сон, Б 8.

In the story "Morning through the window" "الفجر عند النافذة" the image of a loving and devoted mother is embodied, and the plot of the story is based on the icon of Mother and the relationship with her husband and children. The early death of her eldest son Mazen further strengthens her responsibility to other children:

لكن طفلها لن يموت بعد اليوم .. ستتحمل ثورات أبيه و سأمه حتى يكبر يصبح شاباً ثم ترتدي لزوجها من جديد ثوبها السماوي الشفاف .. لكن ثوبي السماوي الشفاف لم يعد يناسبني .. انه يليق بفتاة تحيلة جميلة الجسم .. جاري مثلاً ..⁷¹

From now, my child will not die. She will endure her husband's insults and boredom until her children grow up and reach puberty. Then she (for her husband) wore a transparent blue dress. But my blue transparent dress no longer suits me. .. It is suitable for a beautiful young girl .. Neighbor girl for example ...

Dissatisfied with the attention and affection of his wife, tired of boredom in family relationships and bored, the husband falls in love with the girl next door. While putting her husband's betrayal in a more rigorous psychological state, the heroine of the story chooses to stay with her children, sacrificing feminine happiness and prioritizing motherly happiness.

We also see a unique interpretation of the image of the mother in the work of Zulfiya Kuroloy qizi. At the end of the story, a disabled boy surrenders his life after a long struggle for life and love. helplessly repeats, the lover follows his son to the last path.

We also see a unique interpretation of the image of the mother in the work of Zulfiya Kuroloy qizi. Aunt Buvigul in the story "Year without Summer" embodies the image of a mother who sacrificed her life for her sick son. At the end of the story, the disabled boy dies after a long struggle for life and love. Mother leant on a pole and was repeating helplessly as praying "I am staying badly, you are leaving well, my son" farewelling her son to his last journey. Story ends with Aunt Buvigul words where she was looking up at the sky and whispered madly "Did you make up death after creating a human as fun but couldn't handle him?"⁷² At first glance, the sentence sounds like blasphemy and rebellion against the judgment of fate. "But in fact it sounds like the final confirmation of the divine love for the child in the mother's heart"⁷³ The image of Aunt Buvigul in the story "Year without Summer" can be called a new style of image in Uzbek literature - the storyteller was able to fully reveal the importance of the role of the Mother in the interpretation of the female psyche.

Among the female images created by Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi is a similar image - a new interpretation of the modern concept of woman. Ghada al-Samman (unlike Zulfiya Kuroloy qizi) is a feminist writer who speaks out and urges modern women to be free and independent: "An independent woman is not a trendy doll who puts on extravagant make-up and tasteless clothes ... An independent woman is a person who considers herself equal to a man. An independent woman will never abuse her freedom and independence. "

ص 154. غادة السمان. عيناك قدرى. بيروت، منشورات غادة السمان، 1962. ⁷¹

Зулфия Куролбой кизи. Қадимий кўшиқ. Т.:2012, Б-160. ⁷²

Умарали Норматов. "Қалбдаги беназир зиё". — Ёшлиқ, 2010. 5-сон, Б-8. ⁷³

The protagonist of another story by Ghada al-Samman, "جنية البجع" ("Swan Fairy"), is also an Arab woman who quickly adapts to life in Paris. She is highly valued in the workplace as a professional, and her children are proud of her achievements, and even her husband respects her. Due to the war, the business of her husband went bankrupt. It would be very difficult for the former millionaire, who fled to France with his family, to adapt to life in Europe, find a job and start all over again.

تعبت من تعليق شهادتي في المطبخ في منزل زوجي ، وتعبت من استضافة حفلات الاستقبال ،
وحررتني الحرب!⁷⁴

I was tired of hanging my diploma in the kitchen of my husband's house, I was tired of holding parties, and the war freed me!

The author describes the reason for the freedom and gender equality of women in Europe, their self-discovery in exile, the formation of a free and open-minded person through the determination of the woman's character and psyche and the increase of responsibility for this freedom:

في المنزل ، سئمت الشعور المستمر بأنني كنت معيبيًا ، وإطارًا احتياطيًا في أحسن الأحوال. ولا أريد العودة إلى وطني الذي أحبه ، وهي تحبني فقط كحيوان أليف. أنا لست امرأة عربية ، لكنني لست امرأة غربية أيضًا..⁷⁵

At home (in my homeland) I feel flawed, I get tired of being like a spare tire. I love my homeland, but it just loves me as a pet. I am no longer an Arab woman, but not a Western woman either ...

In Zulfiya Kuroloy's story "Pictures of the Stopped Time" Malika is a young creative girl who came from the city to the village as a bride. Prior to her marriage, her poems and articles were regularly published in prestigious publications in the city. But Malika became the bride in the village. Of course, this process was not easy. The play compares the differences between urban and rural life, the peculiarities of two nations, one nation, one religion, one country, but different social backgrounds – *Malika thought about aunt Norbuvi, all Norbuvis who were tired of daily households. Women working at a construction site, women working with hoe in a field under the burning sun... Ask them about Nodira, Uvaysi or Mahzuna, do they know? Talk about Oydin. Maybe they do not even want to hear ..... After all, Aunt Norbuvi had also studied at school, and got knowledge....*⁷⁶

Ghada al-Samman's another female character Rim, the protagonist of the story "Thirty Years Bees" ("تلاتون عاما من النحل"), whose fate is reminiscent of the Malika⁷⁷ in Zulfiya Kuroloy qizi's "Pictures of stopped Time". Rim is a highly talented, skilled, pen-sharp young poet. But after she got married, her husband forbided her to write poetry and demanded that she only dealt with the upbringing of her family and children. The woman refused to write poetry for the sake of her family's well-being and peace, without going against her husband's wishes. But during his thirty years of family life, "a swarm of bees buzzing constantly scratches her soul from the inside, spear pierces". In this story, the author Ghada al-Samman's

⁷⁴ غادة السمان. القمر المربع. بيروت، منشورات غادة السمان، 1994. ص 114.

⁷⁵ غادة السمان. القمر المربع. بيروت، منشورات غادة السمان، 1994. ص 114.

⁷⁶ Given novel, P. 334.

⁷⁷ Look at the: Dissertation chapter 3.2

artistic skill is highly demonstrated - the work is created at the intersection of magical realism and psychological realism. The bee is a symbol of a woman whose feelings and desires were violated, and at the culmination of the work, the bee swarm that were stinging the woman comes out of her mouth, surrounds her husband and attacks him.

In the work of Zulfiya Kuroloy qizi, the image of a woman also serves as the main image in revealing the issue of national traditions. The author's story "Suffering" describes the fate of a woman and her mental crisis, who, despite the ban of doctors, gave birth to seven girls in a row in a dream to give birth to a son, and ended up in a wheelchair.

With the issues raised in the story, the author emphasizes once again that a woman and her health are first and foremost a guarantee of the health, harmony and future of their children.

In the works of both authors, domestic life is brought to the center of national family values, and in addition to the issues of the image of the female psyche depicted, ethno-folkloric images are also addressed. The images of mother-in-law and daughter-in-law that exist in the East and their interrelationships are of particular importance in revealing the image of the woman and her spiritual world.

In Ghada al-Samman's story "Take the Cat's Head off", a mother skillfully describes to her son what a good bride is, in which the author summarizes all the requirements for a bride in the East:

عروس نادرة يا إبني، لها فم يأكل و ليس لها فم يحكي. ما قَبِلَ فمها غير أمها. لا تغادر البست دونما استئذائك إلا قبرها. لا تلد إلا الصبيان. خادمة في النهار و جارية في الليل. خاتم في اصبعك تديره كما تشاء و تخلعه حين تشاء و إذا فركته قال لك شببك لببك عبديك بين يديك.⁷⁸

A unique bride, my son, has a mouth to eat, but no mouth to speak. No one kissed her on the lips except her mother. She will change his clothes with Your permission, except at the time of the grave. She will only give birth to a son. She is your servant during the day and at night. It is a ring in your hand, you can turn it in any direction, take it off if you want, and if you stroke it, it will be your slave for a lifetime.

The relationship between mother-in-law and daughter-in-law, which is steeped in Eastern values, is also reflected in the works of Uzbek writer Zulfiya Kuroloy qizi. A number of writer's stories are dedicated to this theme, and the image of the bride attracts special attention among the characters of such stories as "The Bride", "Pictures of the Stopped Time", "Jealousy". The images of Kholdor Kelin, Malika, Norbuvi, and Khosiyat in these stories depict Uzbek women who are losing their femininity and delicacy in the face of family and household worries.

In such works, writer argues that in some Uzbek families, girls are forced to give up their freedom and desires after becoming brides, that husbands and his close relatives treat brides as their own property, brides have countless family and household responsibilities, and it has been stated that they do not have any privileges.

غادة السمان. القمر المربع. بيروت، منشورات غادة السمان، 1994. ص 8. 78

In his works, the writer critically expresses our national traditions and values, which limit the fate of women, their freedom and independence, and overwhelms women with difficulties of hard life, In my opinion, it reminds us that issues such as the freedom, liberty, and independence of involuntary women are relevant. The creation of such works is a reflection of the ongoing social and political changes in our country, in particular, the policy of gender equality in the literature.

CONCLUSION

In the works of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi, prominent representatives of modern Arabic and Uzbek literature, the psychological image and style, which are very relevant in the field of literature today, are in the center of attention of a wide range of readers and literary critics. In this study, the following conclusions were drawn from the theoretical and practical study of the issues of the occurrence of artistic psychology, identified in the storytelling of two great writers:

1. In the context of a comparative study of modern Arabic and Uzbek literature and its processes, as well as the works of the Syrian-Lebanese writer Ghada al-Samman and the Uzbek writer Zulfiya Kuroloy qizi, these two writers today it was concluded that these two writers today have a certain position in the activation of literary processes and a unique creative style. The stories of the writers are written with great skill, and in them the artistic psychologism is characterized by the predominance of elements of psychological and magical realism. Both authors delved deep into the inner world of their protagonist and found that the artistic image deepened the contradictions of the spiritual world and the experiences of the soul.

2. The stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi are large in size, and the inner world of the heroes of Ghada al-Samman is revealed through the narrator-character and speech characteristics in accordance with the literary style. Some of Zulfiya Kuroloy qizi's stories are told in the language of the narrator-character, while others are told in the language of the story-author. In the first case, the protagonist's mental state and the expression of his inner world are dominated by a logical characteristic, while in the second case, the author is based on a direct subjective attitude to reality.

3. The inner speech of artistic psychology used in the stories of the process of study - the inner bite (replica), inner dialogue, inner monologue (monologue-memory, monologue-reflection, monologue-observation), portrait, speech characteristic, means of pause, dream, detail interpretation and psychological parallelism, the style of the text, the division of the "I" of the person. Both stories describe a complex psychological state - the phenomenon of hallucinations. In Ghada al-Samman's work, this phenomenon is used in conjunction with the division of the individual's "I", and the protagonist's state of "inner self" is described in accordance with psychoanalysis. In Zulfiya Kuroloy's story "A Year without Summer" there is a psychoanalytic basis for the fact that the dream of a dying lover Sabir to marry his lover Marvarid in the heat of the day coincides with the phenomenon of sublimation.

4. The naming of the psychological stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi is also unique in that the work of art is expressed on the basis of figurative and symbolic concepts. For example, the the name of the protagonist or the rise of the state of his psyche to the name of the story in the works of fiction and psychology, the psychological situation and circumstances associated with the inner world of the character are of ideologically-aesthetically and compositionally important, they unite the events of the plot of the work, serve to reveal the main idea.

5. A series of stories written by Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi are told in a combination of psychological and magical realism: the inner world of the artistic image and the images of inner life enter the deeply expressed realistic reality - unreal (unseen) events without warning. In doing so, both authors follow the same path - Ghada al-Samman emphasizes the realities of the past and real time through the method of separating the text in two different fonts, while Zulfiya Kuroloy qizi distinguishes the real world and the unseen world parallel to it.

6. Feminist views stand out in the work of both writers. In particular, the images of "protected women" by the authors in their stories are important not only because of their originality, but also because their role in society is clearly described by the author. Although Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi approach the issue from the perspective of Central Asian society, the concept of "protected woman" in the works, the raised ideas and the goal of the authors are common.

7. Another important issue in the work of both writers: Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi are distinguished by artistic love and family motivation and leadership. One of the most important factors for human happiness through the heroes in the stories of writers is revealed through the analysis of the value of love and family.

8. While Ghada al-Samman's psychological stories have always been dominated by human and social conflicts as a retrospective plot type and conflict, Zulfiya Kuroloy's psychological stories have been described as a chronic plot type, highlighting human and social conflicts as well as human and social conflicts.

9. In the stories of Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi, the interpretation of women and their psyche is described in three different directions:

- The importance of the role of "mother" in the fate of women;
- Women as equal and creative members of society;
- A woman in the shell of national and family traditions.

While the works of art written so far have portrayed women as beautiful, kind, patient, hardworking and a symbol of family light, the analysis of women created by Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi has shown that they are free-spirited, open-minded and courageous.

10. Although Ghada al-Samman and Zulfiya Kuroloy qizi have similarities in their work and style of storytelling, but the environment that shaped the two writers as creators is different, the issues they bring to fiction are also different. Both writers found that internal and external factors had a significant impact on the

formation of the creative personality and style, as well as the scale of the issues raised in the works:

Ghada al-Samman's work was influenced by the difficult political situation in Syria, various ideological conflicts, the defeat of the war with Israel, and later religious migration, confessionalism, and the ensuing civil war after he moved to the Lebanese capital, Beirut. Later, as a result of moving to Europe with her family, the writer became one of the major representatives of Arab immigrant literature. As an external factor, the growing influence of trends and currents in world literary processes, such as psychological and magical realism, as well as Ghada al-Samman's scientific work on English absurd literature, had a significant impact on her work. The above-mentioned internal and external factors have led to the fact that the works of Ghada al-Samman reflect universal problems.

Zulfiya Kuroloy qizi's work is formed under the influence of two factors - internal and external. The totalitarian system of the former Soviet Union and its abolition, While the difficulties of the first period of Uzbekistan's independence, the difficult life in the countryside and its problems were an internal factor, the world literary processes and innovations, the experience and influence of foreign literature, which rapidly entered Uzbek literature after independence, served as an external factor.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.03/30.12.2019. Fil/Tar.21.01 ПО
ПРИСУЖДЕНИЮ УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ТАШКЕНТСКОМ
ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ**

АБДУЛЛАЕВА ДИЛАФРУЗ СУРАТИЛЛАЕВНА

**ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПСИХОЛОГИЗМ В СОВРЕМЕННЫХ
АРАБСКИХ И УЗБЕКСКИХ РАССКАЗАХ**

(на примере рассказов Гада ас-Самман и Зульфия Куролбой кизи)

**10.00.06 - Сравнительное литературоведение, сопоставительное
языкознание, переводоведение**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание ученой степени доктора
философии (PhD) по историческим наукам**

Ташкент – 2022

Тема диссертации доктора философии (PhD) по историческим наукам зарегистрирована Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан за № В2020.2.PhD/Fil1297.

Диссертация выполнена в Ташкентском государственном университете востоковедения.

Автореферат диссертации на трех языках (узбекский, английский, русский (резюме)) размещен на веб-странице Научного совета (www.tsuos.uz) и на Информационно-образовательном портале (www.ziyounet.uz).

Научный руководитель:	Маннонов Абдурахим Муталович доктор филологических наук, профессор
Расмий оппонентлар:	Халлиева Гулноз Искадаровна доктор филологических наук, профессор Муталова Гулнора Саттаровна доктор философии (PhD) по филологическим наукам, старший научный сотрудник
Ведущая организация:	Институт Узбекского языка, литературы и фольклора АН РУз

Защита диссертации состоится «__» _____ 2022 года в ____ часов на заседании Научного совета DSc.03/30.12.2019.Fil/Tar.21.01 по присуждению ученых степеней при Ташкентском государственном университете востоковедения. (Адрес: 100060, г. Ташкент, ул. Шахрисабзская, 16. Тел.: (99871) 233-45-21, факс: (99871) 233-52-24; e-mail: info@tsuos.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Ташкентского государственного университета востоковедения (зарегистрирована за № _____). (Адрес: 100060, г. Ташкент, ул. Шахрисабзская, 16. Тел.: (99871) 233-45-21).

Автореферат диссертации разослан «__» _____ 2022 года.

(Протокол реестра рассылки №__ от «__» _____ 2022 года).

К.Ш.Омонов

И.о. Председатель Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор филологических наук, профессор

Р.А.Алимухамедов

Ученый секретарь Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор филологических наук, доцент

Б.Тухлиев

Председатель Научного семинара при Научном совете по присуждению ученых степеней, доктор филологических наук, профессор

ВВЕДЕНИЕ (аннотация диссертации (PhD) доктора философии)

Цель исследования состоит в рассмотрении таких вопросов, как выражение художественного психологизма и психологического анализа, интерпретации, изобразительных средств в творчестве двух авторов в малых эпических жанрах, мастерство изображения общества Востока и влияния этой среды на психику женщины, роль восточных национальных и религиозных мотивов, поэтическая общность и специфические особенности в стиле, на основе изучения рассказов арабской писательницы Гада ас-Самман и узбекской писательницы Зульфийи Куролбой кизи.

Объектом исследования являются психологические рассказы, выбранные из таких сборников рассказов арабской писательницы Гада ас-Самман, как “Твои глаза – моя судьба” (عيناك قدرى “Айнаак қадри”), “Ночь чужеземцев” («ليل العرباء» – “Лайлул Ғурабаа”), “Гибель старых гаваней” («رحيل القديمة المرافى القديمة» – “Ар-рахилул марафилл қадима”) и “Квадратная луна” («القمر المربع» – “Ал-қамарул мураббаъ”), и сборников рассказов узбекской писательницы Зульфийи Куролбой кизи, таких как “Қадимий қўшиқ” (“Древняя песня”) ва “Ўлим ҳеч нарса эмас” (“Смерть - ничто”), двух авторов, живущих и осуществляющих творческую деятельность в одно и то же время, а также их психологических рассказов, опубликованных в печатных и интернет изданиях.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

раскрыты вопросы о специфических особенностях и эволюции художественного психологизма в современном арабском и узбекском рассказоведении посредством сравнительного исследования психологических рассказов арабской писательницы Гада ас-Самман и узбекской писательницы Зульфийи Куролбой кизи;

определены стилистические принципы таких средств психологического анализа, как внутренняя речь и ее виды, психологический портрет, речевая характеристика, галлюцинация, стиль в тексте, средства паузы, раздвоение “я” личности, в рассказах Гада ас-Самман и Зульфийи Куролбой кизи в выражении характера образа, изображении психики и внутреннего мира человека;

обосновано существование общности мотивов как одиночества, человеческая ценность, безответная любовь в художественном психологизме, взаимосвязи автора и восточной психики, характере героя, психологической интерпретации категорий внутренний мир, внутренняя жизнь в рассказах Гада ас-Самман и Зульфийи Куролбой кизи;

доказано своеобразное мастерство психоанализа авторов в психологической актуализации и изображении таких проблем, как национально-семейные ценности, женщина и время, женщина и общество, в рассказах двух авторов.

Внедрение результатов исследований. На основе методологических и практических предложений, разработанных в процессе исследования художественного психологизма в современных арабских и узбекских рассказах:

научно-теоретические результаты, полученные в ходе исследования роли Гада ас-Самман в развитии современной арабской литературы и ее психологических рассказов использованы в реализации фундаментального проекта Ф-1-139 «История литературы народов Востока и типология жанров» (справка № 01-04-01/477 Ташкентского государственного университета востоковедения от 11 марта 2022 года). Применение научных результатов послужило определению стилистических принципов таких средств психологического анализа, как внутренняя монолог и его виды, психологический портрет, речевая характеристика, галлюцинация, стиль в тексте, средства паузы, раздвоение “я” личности, в рассказах Гада ас-Самман в выражении характера образа, изображении психики и внутреннего мира человека;

научные выводы, предложения и рекомендации по научно-теоретическому анализу, связанному с сравнительным исследованием вопроса художественного психологизма в рассказоведении современной арабской писательницы Гада ас-Самман и узбекской писательницы Зульфии Куролбой кизи, использованы в подготовке сценариев программ “Образование и развитие”, “Молодежь Узбекистана” редакции “Культурно-просветительских и художественных передач” ГУП «Телерадиоканал «O'zbekiston» Национальной телерадиокомпании Узбекистана (справка № 04-36-614 Государственного унитарного предприятия «Телерадиоканал «O'zbekiston» Национальной телерадиокомпании Узбекистана от 17 марта 2022 года);

научно-теоретический анализ, научные выводы, предложения и рекомендации, связанные с обоснованием существования общности мотивов в художественном психологизме, взаимосвязи автора и восточной психики, характере героя, психологической интерпретации категорий внутренний мир, внутренняя жизнь в рассказах Гада ас-Самман и Зульфии Куролбой кизи использованы в текстах лекций научно-литературных мероприятий Союза писателей Узбекистана (справка № 01-03/386 “Союза писателей Узбекистана” от 04 марта 2022 года). Определены стилистические принципы таких средств психологического анализа, как внутренний монолог и его виды, психологический портрет, речевая характеристика, галлюцинация, стиль в тексте, средства паузы, раздвоение “я” личности, в интерпретации художественного психологизма в современном арабском и узбекском рассказоведении.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованной литературы. Общий объем диссертации состоит из 143 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; part I)

1. Абдуллаева Д. Гада-ас-Самманнинг романнавислик маҳорати // Шарқшунослик. – Тошкент, 2012. – №2. – Б.71-75 (10.00.00, Миллий нашрлар; №8).
2. Абдуллаева Д. Гада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ҳикояларида “Она” образи руҳияти талқини // Шарқ машъали. – Тошкент, 2019. – №1. – Б.16-26 (10.00.00, Миллий нашрлар; №7).
3. Абдуллаева Д. Адабиётшуносликда психологизм концепти замонавий араб ва ўзбек ҳикоялари мисолида // Шарқшунослик. – Тошкент, 2021. – №2. – Б.5-15 (10.00.00, Миллий нашрлар; №8).
4. Абдуллаева Д. Гада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ҳикояларида руҳият тасвирининг муштарақлиги ва ўзига хослиги. Шарқшунослик. – Тошкент, 2021. – №4. – Б.35-45 (10.00.00, Миллий нашрлар; №8).
5. Гада ас-Самман ва Зулфия Қуролбой қизи ҳикояларида ички нутқнинг бадиий воқеъланиши. Шарқшунослик. – Тошкент, 2022. – №1. – Б.50-65 (10.00.00, Миллий нашрлар; №8).
6. Абдуллаева Д. Artistic psychologism in modern Arabic and Uzbek stories (On the example of prose works of Gada al-Samman and Zulfiya Kuroloy kizi) // ISJ Theoretical & Applied Science, 06 (86) 2020.– Б. 473-475.
7. Абдуллаева Д. Comparavistic Analysis of The Short Stories of Ghada Al-Samman and Zulfiya Kuroloy kizi // International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding, Volume 9, Issue 2 February, 2022.– Б. 604-609.
8. Абдуллаева Д. Художественный психологизм в современной узбекской новеллистике // Межкультурная коммуникация и миграция в истории народов Центральной Азии. Москва, 2021. – С. 17-18.
9. Абдуллаева Д. Гада ас-Самман ҳикояларида дин ва ижтимоий муҳитнинг бадиий талқини // Марказий Осиёда ислом маданияти ва санъати: ўтмиш ва ҳозирги замон. Тошкент, 2020. – Б. 279-287.
10. Абдуллаева Д. Гада ас-Самман ижодида мусофир аёл образи // Буюк ипак йўлида умуминсоний ва миллий қадриятлар: тил, таълим ва маданият. Самарқанд - Шанхай, 2021. – Б. 362-366.
11. Абдуллаева Д. Зулфия Қуролбой қизи насрида фольклоризм элементлари // Шарқ халқлари фольклори – миллий қадриятлар инъикоси. Тошкент, 2021. – Б. 191-197.

II бўлим (II часть, II part)

1. Абдуллаева Д. Гада ас-Самман ҳикояларида аёл ва замон муаммоси // Шарқ мамлакатлари адабиёти адибалар ижоди ва аёллар образи Республика миқёсидаги илмий-амалий анжуман материаллари. ТДШИ. – Тошкент, 2011. – Б. 129-131.
2. Абдуллаева Д. Гада ас-Самман ҳикояларида аёл ва замон муаммоси // Шарқ мамлакатлари адабиёти адибалар ижоди ва аёллар образи Республика миқёсидаги илмий-амалий анжуман материаллари. ТДШИ. – Тошкент, 2012. – Б. 7-9.
3. Абдуллаева Д. Зулфия Қуролбой қизи ҳикояларида аёл ва жамият муаммолари // Замонавий шарқ халқлари адабиётида гендер масаласи”. (Республика миқёсидаги илмий-амалий анжуман материаллари. ТДШИ. – Тошкент, 2019. – Б. 155-158.
4. Абдуллаева Д. Гада ас-Самман ҳикояларида галлюцинациянинг бадий акс этиши // Шарқшунослар анжумани 6-сон. ТДШИ. – Тошкент, 2011. – Б. 95-100.
5. Абдуллаева Д. Гада ас-Самман ҳикояларида галлюцинациянинг бадий акс этиши // Шарқшунослар анжумани 6-сон. ТДШИ. – Тошкент, 2011. – Б. 95-100.
6. Абдуллаева Д. Зулфия Қуролбой қизининг “Ҳилола” ҳикоясида образнинг психологик портрети // «XXI аср: фан ва таълим масалалари» илмий электрон журнали. №2, 2021 йил. – Б. 1-5.
7. Абдуллаева Д. Адабиётшуносликда бадий психологизм тушунчаси ва масаланинг тарихи // *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. ISSN 2181-1784. Volume 1, Special issue 2. Impact Factor: 5.423. June 2021. Б. 385-393
8. Абдуллаева Д. Интерпретация образа одинокой женщины в рассказе «Ещё один холодный вечер» арабской писательницы Гады ас-Самман // «XXI аср: фан ва таълим масалалари» илмий электрон журнали. №3, 2021 йил. – Б. 1-4.